

Arménienne HANTEL
des R. R. P. Méchitharis
à VIENNE
VII Méchitharistengasse 4

ՀԱՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՆԱԿԱՆ
ԱՂԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՔ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

29^{րդ} ՏԱՐԻ

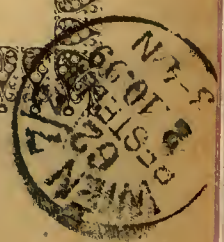
1899

ԹԻՒ 18

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15

ԽՍՐԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄԱՌԻՆԵԱՆ

ԻԶՄԻՐ
ՏՊԱԳՐ. ԵՐԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

«ՄԱՐԴ ԵՂԻՐ»	746
ՁԷՆԷԼԱՅԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ	754
ԿԻՆԸ (Տիրացի Պետրոսյան)	750
ԽԵՆԴ ՓԱՓԱԿ (Պ. Պրոքորյան)	764
ԻՆՁ Է ՄԱՅՐԸ (Կորգ Պատմիչ)	765
ԵՐԶԱՆԻԿ ԵՒ ԴԺԲԱՂԻ ԸՆՏԱՆՈՐԸՆԵՐ (Մամիկոն)	765
ՍԷՐ (Յ. Դիմաքսեան)	768
ՎԱՆԴԵՐՊԻԼ՝ՆԵՐՈՒ ՀԱՐԱՑՈՒԹԻՒՆԸ (Մ. Ն.)	760
ԻՄՐԱՅԵԼ ԱԶԳԱՅ ՄԷՋ	776
ԾԱՂԻԿ — ԼՈՅՍ — ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ — ՀԱՅ ԱՐԶԱՆԱԳՈՐԾ	779
ՏԵՂԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ	780
ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ	781
ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ (Լ. Պալեոգրեան — Յան-Լուի Ա. Մալլէ)	785

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ՏՂԱՅՈՑ ԶՄԻՌՆԻՈՅ

Մոյն հանրաժանօր կրթական մեծ
հաստատութեան ՆԵՐԱԳԻՐԱԲԵՐԵՐ և
ՈՐՍՈՐԺԱԲԵՐԵՐ ևոր տարեշրջանը
կ'սկսի ԵՄԾՈՅՄ 16/28 ԲՆ. և կը-
նունաշոր դասընթացքը անոր յաջոր-
դող Բշ.:

Պէտք է աշակերտք կանոնիւ ար-
հանագրութիւն:

Մասն յաշտագրի և տառելի տե-
ղեկութեանց պարտին դիմել տա-

Տնօրէն

Ա. Լ. Ե. Բ. ՄԱԽԼԱԽԼԸՆ Պ. Ս.

ԴԵՐԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԵՈՐԳ Մ. ՔԵՇԻՅԵԱՆ

Ապրիլ-հունիս 1917 թ. 1

Վաճառատունս հաստատուած օրէն ի վեր սուղ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախորդներս, ապացոյց մի են թէ՛ մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած չնք, հարկ չիկայ գովեստներ ընայլել. յայտմ, մեր գործերը վիայ են արդէն՝ թէ գներու աժանութեան հետ նաև ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւններէ ձևի, կարի և ապրանքի մասին: Երևակայեցէք թէ՛ որչափ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձևին յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ անձը առաջին անգամ է որ հագուստ չի ներկայացնում: Ուստի ինչպէս մինչև այսօր, նոյնպէս ալ այսուհետև պիտի աշխատինք ամեն ջանք և ջոհանքով չի խնայել նոյն իսկ ամենէ բծախնդիրները անգամ՝ գոհացնելու:

Աւելորդ չենք համարիր, նաև իմացընել թէ վաճառատանս մէջ կը գտնուի քաղվիրներու, ֆասօններու և այլ տեսակ ստուգելներու ճոխ հաւաքածոյ մի, և թէ սլաւորաստ կարողութեամբ հագուստներ ալ ունինք:

Աման, ձեւաւոր եւ տոկոս, դիմեցեք եւ տեսեք: 24—24

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայոց ԺԺ Բաշ

Դ. ԵՒ Լ. ԹԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ձերազանել Արդոյ Հասարակութեան և մասնաւորապէս մեր Պատ. Զաւախորդներուն թէ վերջերս մեր վաճառաւորը խիստ ճօխացուցած ենք զանազան ու ձեւերով:

Մեզ գիմարը ամէն ինչ պիտի գտնէ շատ աման գին երով:

Ունինք նաև Ալիքիարի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործատուները ծախուած գներու վրայ ԱՌԱՆՅ ամեմալովոր յաւելադրութիւն մ'ընենք:

Դիւրութեամբ համար մեր Զաւախորդներուն հաշտ հաւաքներ կը յանձնենք և մեր սովորութեամբ համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք:

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ

18—24

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԼԷԴ

Թարգ. Գ. Յ. ԲԱՐԱԶԵԱՆ

Վեհա Մխիթարեան Տպարան 1899

Շէտիքի պահիր

Գին 10 դր.

ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՔ

ԿԱԶՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

և

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ի ՊԵՏԱԶՈՓԱՀԱՍԻՑ

ԳՐԵՑ

ՏՕՔԹ. Ն. ՏԱՂԱՌԱՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպար. Մատենական 1899

Գին 6 դր.

ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՏԻՒԶԻՆՃԵԱՆ

Տպար. Ն. Կ. Պէրպէրեան 1898 Կ. Պոլիս

Գին 27 դր.

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿ ՖՈՒՄԵՆ ՇՈՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԻՒ

Բարձրագոյն դասընթաց տարր. նախակրթարաններու

Բ. ՏԿԱՆԻՔԻՆ

Յօրինեց Յ. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ

Կ. Պոլիս տպար. Յ. Մատենական 1899

Գին 6 դր.

ՍԱՄՈՍԻ ԳՕՆԵԱՔ

Տիամանթիտի Յնտրիքիտի և Ընկ. Սամոսի մէջ միակ
գործարանի միջոցաւ միւսքաթ գինիէ խնամով պատրաս-
տուած խիտ համեղ և անարտա: Վերջն անգամ ըստոր-
աւ և կոտակալ-իւնն բռնկան կանարէն: Բաւ է անգամ մը
փորձել:

ՊԱԼԳԱՆԻ ԳԻՆԻ

Գաղիական գինիներու հաշակաւ պատրաստուած ա-
նարատ և զուտ առանց քաշի (ալչի) և խիտ թեթեւ:

VIN D'OR MUSCAT

Սմենաղնիւ գինի մը միւսքաթ է ի մասնաւորի պատ-
րաստուած, խիտ համեղ և փափկահոտ շակ անձերու հա-
մար կը յանձնարարուի, ընթրիքի հետ փութան չամ-
բանեալի:

ԳԱՐԵՋՈՒՐ ՊՕՄՍՆՐԻ

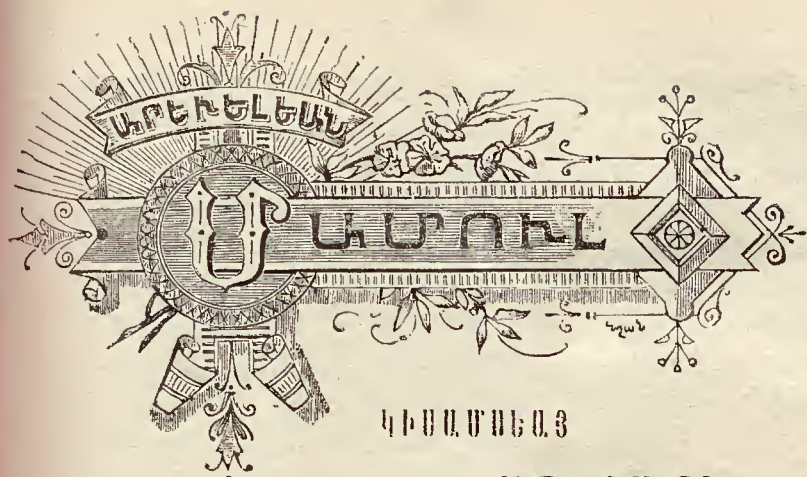
Բնտանեայ գործածութեան համար ամենէն օգտա-
ւէտն, յանձնարարեալ Պոլսոյ և Զմիւռնիոյ առաջնա-
կարգ բժիշկներէն, ջերմապէս յանձնարարելի ծիծ մայ-
րերու համար:

ԱՐԹԻԻՐ Ս. ՄԱՐԵԱՆ

Պրանկայ Թաղ (Բասաժ Քոնստան)

Հայնոցի համար կեդրոնատեղի Շէրիտճեան
Եղբարք:

Կը գտնուի նաեւ ամեն նպարտվածաներու քով:
21-22

ԿԻՍՈՄՍԵՉ

ԻՐ. ՅԱՐԾ

ԹԻԻ 18

15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1899

“ՄԱՐԴ ԵՂԻՐ”

Մեր պապերն, թէև առ հասարակ ազգա, սովոր էին շատ բանաւոր խրատ մը տալ իրենց որդւոց երբ գանձեր զպրատուն կամ արհեստանոց մը ղրկէին: “Ձանա՛ որ մարդ լինի, գաւախո՛, չէին բռնի նայէ՛ որ կարգացող, գիտուն, վարդաւ լինի, այլ սակայն կ'կրկնէին, “Մարդ եղիր, : Եւ այս երկու բառով, թերեւ անդիտօրէն շատ խորունկ իմաստասիրական ճշմարտութիւն մը կ'արտայայտէին, մարդ կակը կենդանեաց կարգին մէջ բարձրացնելու միջոցը կ'մնատէին: “Մարդ եղիր, , այս էր ընթացիկ նշանաբանն, որով մեր հին սերունդները ծանր և երբեմն աղէտալի գոուարութեանց գլմ՝ մարտեր և յաջողեր են ընդհանրապէս ուղղութեան ու արդարութեան ճամբան բախել և իրենց տոհմային յատկանիշներն կարելի եղածին չափ անսլփմար պահել:

Բայց հին ժամանակներու հետ այդ հին նշանաբանն ալ անհետ եղած է, և հիմակ ոչ միայն օրագիրներու այլ և ընկերային շրջանակներու մէջ տարբեր կերպով կրմբոնուի մանկանց դաստիարակութեան խնդիրն և շատ տարբեր և ստեպ անշահ արդիւնք յառաջ կ'բերէ:

Հիմակ կարգ մը մարդիկ, դրական ու նիւթապաշտ, կը պահանջեն, որ ամեն բանէ առաջ աղայք հաց ճարեշու ուսմունքը սորվին, շահու և հարստութեան ճամբան գտնելու հընարներն ուսումնասիրեն, կենաց պայքարը մղելու համար հնարագէտ, ճարտար, և մինչև իսկ նենգամիտ լինելու օգնող դասեր անոնն, և այսպէս ասպարէզ իջնեն որպէս զի անգործ, քատարկապորտ անձերու լեզէոնը շտոռաբացնեն և յաջողին իրենց գլխուն ճարը նայել: Այո՛, կենաց պայքարն, ահա այն խոշոր բանն որ շարունակ կ'կրկնուի կենաց նպատակին բոլորովին անտեղեակ անձերու կողմէ, որ կարծեն թէ կենաց պայքար կ'նշանակէ խորամանկութեամբ ուրիշին հացը բերնէն կորզել և ապօրէն միջոցներով փայլուն կացութեան մը տիրանալ: Հետեւապէս՝ այս վարդապետութիւնը քարոզողները կ'սլոնդեն որ մեր պարոցներու ծրագիրներէն վտարուին ոչ միայն ամեն վերացական և գիտական ուսմունք, այլ և ամեն բարոյական, բնագիտական, գրական, կրօնական հրահանգներ որ մտքի ու սրտի ազնուացման կ'սատարեն, և միայն աւանդուին թուագիտական, հաշուական, վայելչագրական, լեզուական, արհեստական, կապկային ծանօթութիւններ, մէկ խօսքով, այն ամեն բաներն որով ուսանողը կարող լինի, երբ շուկայ իջնէ, շահու գուռ մը գտնել, հոգ չէ, եթէ այդ գուռը գտնելու համար նուաստութեան, անպատուութեան և մինչև իսկ բանասրկութեան և խորամանկութեան ճամբաները դեգերի, քանի որ, ինչպէս ուսած է, յաջողութիւնն ու ճոխութիւնն, որու պիտի ձգտի և թերևս հասնի, ամեն ապօրէն գործերու վրայ շքեղ քող մը ձգելու բնութիւնն ունի՝ այս ոսկեպաշտ դարուս մէջ: Կան նաև կարգ մ'անձինք որ բոլորովին հակառակը կ'խորհին, կ'ատեն գործնական ուսմունք, կ'արհամարհեն ամեն ինչ որ

Նիւթական նպատակի մը համար կ'աւանդուի մեր դպրոցներուն մէջ, կ'փափաքին որ ուսանողներու նպատակը լինի ամեն զաւական, բնական ու չափական գիտութեանց խորը մտնել, վերացական ուսմանց մէջ հալիլ ու մաշիլ, և այս մտօք պատրաստուած ծրագիրներու համեմատ մեր լիկէօններէ և ուսումնարաններէ կամ օտար համալսարաններէ գիտուններ, մասնագէտներ, արուեստագէտներ ծնին, իրենց գլխուն մէջ տաժելով իճէալներու¹ պաշար մ'որոց գործադրութեան պիտի հոգ տանին, ի շնորհս իրենց ստացած անսահման գիտութեան, յօգուտ անձնական և տոհմային բարօրութեան:

Արդ՝ այս երկու դրութիւններն ալ ծայրայեղութեան կողմէ կ'մեղանչեն, կ'մեղանչեն այս պատճառաւ որ մանուկն իբրև մեքենայ մը կ'նկատեն, զոր շարժման մէջ դնելու համար զըսպանակ մը պէտք է, և այդ զսպանակն կրթութիւնը պիտի հայթայթէ, այո՛, զսպանակ մը և չէ թէ բանական էակ մը, մարդ լինելու սահմանուած ինքնաշարժ էակ մը: Եւ ինչպէս՝ ընդ մի ընդ մի շուկայի համար, շուկայի մէջ ապրող արարածին մէջ մարդ էակը կ'պակսի, նոյնպէս ընդ մի ընդ մի գիտութեան համար, գիտութեան ծոցն ապրող էակի մէջ բոլոր մարդը գոյութիւն չունի: Մին նիւթի գերին է, միւսը բնութեան: Նիւթէն և բնութենէ անդին ոչ ինչ կ'տեսնեն, ոչ ինչ կ'ըմբռնեն: Բոլոր աշխարհի չափն առած են, կանգունի, կարկինի, եռանկիւնի և դիտակի միջոցաւ, և անհոգ կ'շարունակեն իրենց գործը:

Բայց արի տես որ լոկ այս չափերով չընթանաք աշխարհ, ուր պէտք է որ գտնուին եթէ ոչ կասարեալ մարդիկ գոնէ մարդկային ազնուագոյն աստիճանի մօտեցող էակներ: Հիմակ այս երկու ծայրայեղ դրութեանց միջև մեր Ուսումնական խոր-

¹ Իրեւալ բառն այնքան սեպ կ'կրկնուի ի դէպս եւ յանդէպս, որ ըստ երեւոյթիւն, վերջապէս իր բարձր նշանակութիւնը կորուսելով՝ նասարակ՝ իմաստակի նման բան մը պիտի նշանակէ:

Հօրքներն ինչ շաւիղ բռնեն, մեր ծրագիրներն ի՞նչ ուղղու-
թիւն ընտրեն: Ահա խնդիր մ'որու վրայ խօսիլ մեր նպատա-
կէն դուրս է, և որ անպագար կ'ծնծուի ազգային թերթերու
մէջ և միշտ անլոյծ կ'մնայ, և շարունակ հայ սերնդեան մէջ
մարդկային կոշուած տարրը կ'այլասեռի և տարօրինակ կեր-
պարանքներ կ'ստանայ, իր ստացած տարօրէն, հակառակմային
դաստիարակութեան շնորհիւ: Այս պատճառաւ գանդառները
կ'շատնան, ամեն կողմէ կ'բողոքեն և մեր վարժարաններէ ելնող
աւանդներ կամ ագէտ, անճարակ, ծոյլ են և գործի անյար-
մար, և կամ գոռոզ, ինքնահաւան, փառասէր և բարձր իՏԵ-
ՂԱՅԼԵՐՈՂ հետամուտ: Այս պատաստանն անխառն կ'գտնենք.
ընդհակառակն մեր ուսումնարաններն ընդհանրապէս շատ սը-
րտմիտ, շատ գործունի և շատ խելօք են, և իրենց առած
կրթութեան հարադատ պտուղներն: Եթէ այդ կրթութեան ըն-
թացքն է անբանաւոր, հայաբնակ տարբեր միջավայրերու հա-
մար անյարմար, եթէ՝ վերջապէս, չեն գտներ մեր նոր սերնդ-
դին մէջ ինչ որ կ'փափաքէին ոմանք տեսնել, որո՞ւ է յան-
ջանքը:

Ո՞վ կրէ՛ թէ մեր մէջ արուեստագէտ, մասնագէտ, գրա-
դէտ, գիտուն կ'պակսին, եթէ պակսած բան մը կայ, այս է
ընդհանրապէս ՎԱՐՂՂԸ, մեր պապերուն հասկցած մարդը:

“Մարդ եղիր. . . և ի՞նչ կ'նշանակէ այդ: Տե՛ս սա պա-
տանին, Ա.ն . . . է, քանի՛ բարեկազմ է մարմնով և բարե-
ձե. հազուադուր, ո՛րքան լաւ կ'խօսի, ի՞նչ քով պարօզ է, կի-
ններու այդ սիրելին, որոց առջև կ'ըծնի կ'կոտորուի և իր սի-
րային արկածներու պատմութեամբ անոնց ուն և ապա սիրտը
գրաւելու արհեստը դիտէ: Ուտել, խմել, զբօսնուլ, ժառանգա-
կան հասոյթի մը շնորհիւ, բնաւ ամենեւին, ապրուստի
հոգը չունենալ, և հոռի ամեն յուզումէ՝ որ բարեսէր սիրտ
մը, զգայուն հոգի մը կ'ենթադրէ, այս է Ա.ի վարած ինք-
նամուր կեանքն, որ քուն ՎԱՐՂՂՈՂ կեանք չէ, այլ թերթեօղի-
նի մը: Ահա և Բ.ն . . . երկնից խորիւրդ թափանցած, երկրիս
անդունդներն իջած, բնութեան պաղտիւրը կորցած, այլանդակ

գործինքնու ու կմախքներու մէջ թաղուած չոր ու ցամաք գիտուն մ'է այլ ոչ մնայի կապէս, զի պաղ ու սառ կը մնայ ամեն հոգեկան արտայայտութեան առջեւ: Հապա ի՞նչ լսենք Կ. . . ինչ, որ կորած մնաւ է հին փոշոս թղթերու, ցեցակեր, բորբոսած մաշաղաթներու, դարաւոր անգիր բարի բեկորներու մէջ, բոլորովին անտարբեր նոր աշխարհը յուզող հրատապ խնդիրներու, միթէ անուանի հնազէտ մը չէ՞ Կ. . . , անշուշտ, այլ ոչ մեծ մնայի մը: Դարձուր աչքդ միւս կողմն, նայէ զիականերու մէջ պառկած Դ. . . ը, որ կ'յօշուտէ, կ'քննէ ու կ'զննէ գործարաններ, զնգերներ, ջիղեր, սակրներ, անոնց ձեն, յարաբերութիւնն ու պաշտօնը մանր կ'նկարագրէ, կենսաբանական ու բնախօսական երևոյթներ կ'ձշտէ և նորեր կը դանէ, ստագիւ Խաչկերտի մի հմուտ և եռանդուն աշակերտն, այլ իր զլխաւոր գործը մեռելներու հետ լինելով ինքն իրեն մեռելատիպ սիրտ մը ստեղծեր է կենդանի էակներու մէջ, և ոչ թէ իբրեւ զգայուն մնայի, այլ մոմիւս մ'որ մեքենայէս կը շարժի մարդկութեան համար, առանց կրակի, առանց աւիւնի առանց ու է հրայրբի: Եւ միթէ յարգ ու պատիւ չունի՞ — այն թող որ անդադար իրաւունք ու արդարութիւն կ'յորջարջէ ամեն տեղ, թէ և անիրաւ ու անարդար գործերէ չխորշիր, որ մեծ մեծ կ'ջարդէ իր չըրած շահատակութեանց վրայ, որ յորգորներ կ'կարգայ տոհմաբիրութեան և պատուաւորութեան վրայ — անշուշտ յարգ ունի միամիտներու առջեւ այդ անձը, սակայն մնայի չէ, իսկապէս իմաստակ մ'է. Տօն Քիշոտ մը, որ մասն անգամ չշարժեր շուտի մ'օգնելու, որ դառնէ մը չվճարեր Ազգին ի նըպաստ:

*
*
*

Բայց մեր ո՞ր մէկ ուսումնականին, արուեստագէտին մանրանկարն ընենք, քանի որ յայտնի է թէ ամենքն կեւեւաց պայխարը կ'մզեն իրենց սահմանին մէջ, լսկ իրենց զիւրութեան համար, սակայն մեծ մասամբ իբրեւ մնայի տօհմային ու մարդկային շրջանին մէջ անկարեւոր, անտարբեր զեր մը կը

կատարեն: Եւ այս տեղ նորէն կրկնելու հարկին մէկ կ'գտնուինք թէ որո՞ւ է յանցանքն եթէ մեր մէջ այլազան կրթութեան հետեւանօք այլազան, ստէպ ընտիր ձիրքով օժտուած ազգայիններ շատ կ'գտնուին թէև, այլ սակաւաթիւ են ընտրող կոչուած էակները: Եւ ինչո՞ւ, վասն զի նախ՝ հայաբնակ այլ և այլ միջավայրերու պահանջումներու յատուկ ուսմանց յայտագրեր չունինք, երկրորդ՝ մեր Ուսումն. Խորհուրդները միշտ տեղական ազդեցութեանց պատճառաւ դժուարութեանց հանդիպելով կարող չեն եղած ցարդ՝ եթէ ոչ միօրինակ գէթ արդիւնաւոր ուղղութիւն մը տալ թաղային և այլ վարժարաններու ընթացքին, և տափակ, այս է՝ եթէ կարելի է ըսել, հասցակրան և հասնաւորանակրան կրթութեան միջև բանաւոր միջին շաւիղ մ'ընտրել:

Եւ զարմանալի չէ այս, բանի որ մեզմէ հազարապատիկ մեծ ազգեր, և յատկապէս Ֆրանսա, կ'դանդատին որ իրենց դպրոցները ընտրող չեն հասցներ, այլ մարդակերպ արարածներ, և անցածներս Տիկին Ատանի թերթը, Նոր Հանդէսը, Պ. Գուպերդէնի բերնով կ'դատապարտէր Ֆրանսական դպրոցներու արդի վարչութեան և ուսանողութեան եղանակն, որով մարդասերներ քան բռն իսկ բանաւոր, ինքնակամ և ինքնաշարժ մարդեր կ'արտադրեն:

Պ. Գուպերդէն անհրաժեշտ կ'գտնէ դպրոցական բարենորոգում մը ի Ֆրանսա, բարենորոգում՝ որու համար եղած խորհուրդն ի Սորպօն, անցած տարի, անդործադրելի մնաց, և միշտ պիտի մնայ կ'ըսէ Պ. յօդուածագիրը ցորչափ ծնողք մշուշապատ դանդաղութեան մէջ տատանին: Բաց աստի՝ Պ. Գուպերդէն իրաւամբ Ֆրանսայի դպրոցական կեանքի հիմնական մի թերութիւնը կ'համարի դաստիարակութեան կրթութեան հետ շփոթութիւնը: Կրթութիւնը դաստիարակութեան մի մասը, այլ ոչ էական մի մասը կ'կազմէ: Ֆրանսացի ծնողք, նոյնպէս Պետութիւնը չեն հարցներ թէ ի՞նչ կրնայ ընել աշակերտ մը, այ կ'հարցնեն թէ ի՞նչ դիտէ: Եւ ուսուցչի մը յաջողութիւնն կ'կշռուի՝ հետեւապէս, աշակերտին գլխուն մէջ տողորած տեղեկութեանց

պաշարէն, առանց ի նկատի առնելու թէ արդեօք ի՞նչ բնաւորութեան, ինչ նախաձեռնական կարողութեան, ի՞նչ բարոյական գորութեան տէր եղած է այդ աշակերտն, յատկութիւններ՝ որ ի հարկէ զանց կ'առնուին միակողմանի կրթական դրութեան մը շնորհիւ: Եւ Պ. Գուլէրգէն կ'իրկնէ ամեն ազգի համար ալ կրկնուած և սակայն հրատարակուած սա ճշմարտութիւնը, թէ՛ Փրանսայի ապագան, իբրեւմեծ պետութեան մը, կախում ունի գրեթէ լիովին իր ազգային դաստիարակութեան թերութեանց դարման տանելու հոգածութենէ:

Եթէ այսպէս է մեծ ու հզօր ազգի մը համար, որու պարագրաբար կրած ներքին ցաւալի յուզմունքն ու շփոթութիւններն, ինքնին աննշան խնդիրներու և դատերու առթիւ, իր ստացած թեթեւ, անհիմն և թերի դաստիարակութեան արդիւնքն են, եթէ Փրանսայի մէջ օր ըստ օրէ կ'պակսին հանճարի, գործի լուրջ մարդիկ, պետութեան զեկը վարելու անշահախնդիր հետատես մարդիկ, և Տէրուլէտի և իր նմաններուն պէս թեթեւամիտ շողորդներ ու երազատեսներ կ'աւելնան մի միայն կրթական անհեթեթ դրութեան և կրօնամոլներու գաղտնի միջամատութեան պատճառաւ, զիւրին է երեակայել թէ ո՛րքան աւելի ծանր ու աղէտաբեր հետեւութիւններ կրնայ ունենալ փոքր ու խեղճ ժողովրդեան մը համար յոռի, անյարմար, աննպատակ դաստիարակութեան մը դրութիւնն, որ մէկ կողմէ թեթեւամիտ ինքնահաւան, սքնասկը ինքնամոռներ, միւս կողմէ ամբարտաւան, օտարասէր գիտուններ, ու արկածախնդիր թեթեւօլիկներ յառաջ կ'բերէ, և չէ թէ ճշմարիտ վնասիկ. տոհմային ու ընկերային պարտաւորութեանց հաւատարիմ մարդիկ, ազգային պատուոյ նախանձախնդիր մարդիկ, մարդկային վեհ զգացումներու և այլաօրական արամադրութեանց հաղորդ մարդիկ:

*
* * *

“Մարդ եղիր:”, Մեզ կ'թուի թէ բաւական իմանալի եւ զաւ մեր գրածներէն թէ ի՞նչ կ'նշանակէ այդ խօսքն: Սակայն կարելի է զայն աւելի լստաբանել՝ բացատրելով մեր պատե-

բուն անոր բնծայած իմաստը: Եւ մնադ եղիւ, զաւակս կը նշանակէր անշուշտ հիններուն մօտ—Սիրէ զԱստուած, կատարէ անոր և ծնողացդ պատուըններն. . . գիրք սիրէ, կրօնդ, եկեղեցիդ սիրէ ու պաշտպանէ. միշտ ազնիւ, պարկեշտ եղիւ. հաւատա՛ ճշմարտութեան և արդարութեան. Զանա՛, միշտ Նախախնամութեան վրայ վստահ, բարոյական արիութեամբ զիմանալ ամեն երկրային աղէտից, և անարատ պատուաւոր կեանք մը վարել, հաստատ կամքով, չէ թէ այլոց բեռ, այլ սատար գտնուելով, զուն գործէ անզույ աշխատութեամբ քեզ ապագայ մը յարգարեկ երկրի վրայ, և բարեգործութեամբ ու բարեպաշտութեամբ անդին փառաց պուսկին արժանանալ: —

Թէ այս խրատն ու պատուէրն, որու մէջ բիշ մ'աւետարանական ու քարոզչաբան հոտ ու դոյն կայ, և զոր թերեւ անխմանալի պիտի գտնեն մեր օրուան լուսամբաներն, ինչ աստիճան կ'կատարուէր մեր հին նախապետական տուներու և զսրբոցներու մէջ, թերեւ զմուտքին չլինի զուշակել և իմանալ եթէ պատմական յիշատակարաններու զիմելով աչքէ անցնենք այն հոյակապ տաճարներն ու վանական շքեղ հաստատութիւններն, ինչպէս նաև մեր հայրապետական բարոյական ձեռնարկներն, որ բոցմէ բիշեր այժմ կանգուն կ'մնան, վասն զի մեզմէ շատեր նոր լուսաւորութեան մը խաբուսիկ նշոյլներէն չլացած, ամեն բան ճոր քաւոյցակաւն կշտով կ'կշռենք ու կ'ընդունինք:

Բայց համբերութիւն: “Մարդ եղիւ”, խօսքն եթէ արդի լեզուով թարգմանենք, ուրիշ բան չնշանակեր եթէ ոչ մանկաին զաստիարակել՝ չէ թէ խիստ սննդն ու կարգապահութեան, կոյր հնազանդութեան զրութեամբ և մեծի ու փոքրի վեհութեամբ ու խոնարհութեամբ, այլ ընկերային հղբայրակցութեամբ. իբր հօր ու որդւոյ մէջ տիրող սրտակցութեամբ և սիրոյ ազդեցութեամբ, այլ աշակերտին թողլով որ բանաւոր աղատութեան մը ներքև շունչ առնու, այժմէն վարժի գործել ասանձին ու զժուարտութեանց յաղթել, և անոր իմացականութեան վրայ չճանրանալ, միտային կարողութիւններէ աւելի իր հոգեկան կարողութեանց ոյժ մտլ, անոր բարոյական զգացումները մշակել, և զպրօցին

մէջ իսկ վարժել այն ընկերային կեանքին որու ընդարձակագոյնը վերջէն աշխարհի ասպարէզին մէջ պիտի գտնէ, այլ, ի մի քան աշակերտը մարմնով ու մաքսով մարդկու ատեն չմտնալ բնուոր անոր այնպիսի նկարագիր մը հարկ է ապ, որ ապագային մէջ ինքզինք վարելու յաջողի, հաստատ կամքի տէր, ձեռներէց, արիասիրտ լինի և զեղեցիկն, օգտակարին ու ճշմարտին սիրահար: Այսպիսի դաստիարակութիւն մ'աշակելու փառքն առջև հաջի խնդիրը չպարզեր բնաւ, մանկան երեւակայութիւնն ու աւիւնն այդ ահոնի խրատելիով չահաբեկեր: Ապրտեալ այդ գոհիկ ծանօթութեամբ աշակերտ մը կրթել ուրիշ բան չնշանակեր, եթէ ոչ անոր հոգւոյն մէջ սպաննել այն ումեն ազնիւ և ընտիր անձուկներն, վաղուի մասախալաններն, որով պիտի որեւորի և աւելի ևս ուսման և գիտութեան պիտի փարի, ուսում և գիտութիւն՝ որ տոկուն նկարագրի միացած պիտի ընեն ապագային մէջ գործնապէս ինչ որ միայն նիւթատէր ուսուցիչ մը ներկային մէջ հացի պատառի կողա ձեւով կ'ներկայացնէ աշակերտին առջև:

Եւ նայն ինքն լորտ Ռոզպլըրի անցածներն իր մէկ բանախօսութեան մէջ կ'յորդորէր դաստիարակներն որ մարմնով ու հոգւով բաջարի, հաստատ նկարագրի տէր մարդիկ յառաջ բերելու աշխատին բան թէ թեթեւզի խմաստակներ և զիտակաւն ինչ մ'անօգուտ ծանօթութիւններով սոսորոտած լոյլ ու ծոյլ ուղեկներ:

Ուրեմն նախ Վնարդը կազմել իր բոլոր հոգեկան յատկութիւնները մշակելով և զարգացնելով և ապա գիտնականն, արուեստագէտն, մասնագէտը շինել, որպէս զի այս կարգէն անձերու մտային պաշարն արդիւնաւոր լինի այն բնկերութեամբ որու մէջ սահմանուած են ապրելու: Եւ այս մեծ գործն կտրելի է միայն կատարել տալ մեր վարժարաններու մէջ եթէ միայն այս նպատակու յօրինուած ծրագրեր ձեռնհաս դաստիարակներու միջոցաւ ի գործ պրուին:

(12)

ՅԵՆԵԼԱՅԻ ԺԱԿԱՏԱԳԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Ա. ՊՐԻՆԻՍԻ ՄԵՌՆԵՐԻ

Գրողն ՓՐԻՆԻՍ ՏԵՆԳԻ

— Աւելի շուտ, աւելի շուտ թիավարէ, նաւաւար: Եւր... ոչ նստիր ուր որ էս, միայն միւս թիակներն ինձ անցուր: Քաշէ, չարժէ — ըսաւ նա — որպէս թէ դժուարէն կ'փախչիս:» Եւ լորտ Ֆրէնսիս, տենդահար, գունատած շրթներով, շողշողուն աչերով, իր խօսքերը շեշտեց գործով, և սկսաւ յառաջ մղել զբօսանաւն իր բոլոր զօրութեամբ՝ յենած զինք մէնէլայէն բաժնող կապուտակ հեղուկին վրայ: Իր ոտները փայտէ ձողին իր բաղուկներուն դնդերքն երկաթի պէս ցցուած, իր երիտասարդական աշխոյժն ըրած ճգանց ներքեւ մարած, մինչև իսկ իր ուղեղը գործէր զադրած, լորտ Ֆրէնսիս ֆիզիքական կորովով գունդ գործեց իր մտային տագնապը մեզմեկ, տակնապ՝ որով սկսած էր տառապիլ երրորդ զգաց, տեսաւ, լսեց և նկատեց վշտահար որ անիրաւ գտնուած էր իր կնոջ դէմ, թշնամանած էր կին մ'որ միշտ մէկ հատիկ կին մ'էր և պիտի լինէր իրեն համար երկրի վրայ, այո՛, անիրաւած էր այն կուսական էակին դէմ որ իր կուրծքին վրայ հանգչած, իրեն հաւատացած ու սիրած էր, այն օրիորդին դէմ որ իր թևին ներքեւ կնոջական շնորհ ստացած էր... իր կենակցին, մէնէլայի դէմ:

Վերջապէս նաւուն ողնափայտն եկաւ նստաւ ծովափի աւազին վրայ: Լորտ Ֆրէնսիս այս ուղեորութեան սլահուն հանդարտօրէն մտիկ ըրած էր լորտ Գասլընի, երբ սա դատին վրայ կ'սօսէր: Սակայն երբ ահարկու լուրերն իր սիրտը ճնշեցին, բոլորովին մարդկութենէ ելեր ու մեքենայ մը դարձած էր: Մօվ ու երկին իրարու խառնուած էին իր առջև մշուշապատ, և բերնէն ունայն խօսքեր կ'թռնէին մեքենապէս: Բայց քիչ քիչ Գասլընի քունը տարած և զբօսանաւն իր կայքը հասած էր... բանականութեան նշույլ մը միայն թափանցեց

լորտ Ֆրէնսիսի՝ գլուխն երբ նաւն առաջին անգամ ծովեզրին զարկած կայ առած էր:

— Ֆէնէլա՛ — ըսաւ նա — Ֆէնէլա՛ — Հեծեծում մը, ճիշ մ'էր այս և ոչ մարդկային ձայն կնոջն ուղղուած, ո՛չ, այլ տառապագին աղերս մը առ Աստուած:

— Միթէ գիս կոչեցիր, պարոն. — հարցուց նաւաստին, յառաջ գալով և իր ոսկեղիր փեղոյրին դպելով — միթէ զի՞ս կոչեցիր: » Արիւնայի աչերով Ֆրէնը նայեցաւ նաւաստիին և ասորմէ շատ հեռին Ֆեհկլան աչքին երևցաւ:

— Կէրնսէյի ո՛ր կողմը կուգէք գնալ, պարոն:

— Պէտք է ետ դառնամ, այո՛ պէտք է: »

Եւ իրօք բոլոր փափաքն էր ետ դառնալ, իր կնոջ երեսը նորէն նայիլ, անոր ոտքն իյնալ, այն անուշիկ, սիրուն մանկային դէմքը տեսնել: Մարդասպան կոչեր էին զանի, անհաւատարիմ կոչեր էին զանի, ո՛ր երկին, և այն իր կիներն էր, ինք. . . : Եւ ապա նորէն Կէրնսէյ կ'զանուէր:

Եւ Ֆէնէլա նստած էր իր պատուհանին առջև, հանգարտ, զուենատ, լռին: Ժամերը ծանր ծանր կանցնէին ճնշուն և զինք կ'նեղէին: Մինչև այն ատեն չէր իմացած, չէր ստուգած թէ ո՞րքան թանկագին էր իրեն համար իր ամուսինն, ո՞րքան նա կ'լուսաւորէր իր բանտարկութեան մութ օրերն, ինչպէս իր անուշ լոյսը կ'սփռէր դատարանին վրայ՝ այն ահուելի օրը, այն օրն որ իր կենաց ամենէն ահարկուն էր:

Հարիւրաւոր աչքեր իրեն ուղղուած էին, անոր հոգւոյն մէջ վառուած էին . . . հետազնին աչքեր, չորս կողմն, խուղարկու աչքեր: Բոլոր օդն ձայներով կ'թնդար, ձայներ՝ որ միօրինակ անդուլ և ահուելի կերպով կ'լսուէին: Ի՞նչ կ'ըսէին այդ ձայներ: Մերթ վճիռ մը կ'արձակուէր, մերթ ուրիշ մը:

— Տէր իմ, կալանաւորը յանձապարտ պիտի հոջակուի: »

— Կալանաւոր. ի՞նչ տարօրինակ կ'հնչէր այդ բառը — կալանաւոր, ինչպէս կարելի էր որ Ֆէնէլա զիտնար թէ ի՞նչ կ'նշանակեն կալանաւորներ, սոսկալի՞ արարածներ, ամօթալի վատանուն, նոզկալի արարածներ: Անշուշտ իր երջանիկ մանկութեան ատեն երազած էր այդ տեսակ կալանաւորներու վըրայ, և յանկարծ արթննալով իր դէմքը դայեակին կուրծքին վրայ պահած կամ իր հօրը գիրկը հանգչած էր:

— Կալանաւորն իր ամուսնէն բաժնուած է — շարունակեց այդ միօրինակ ձայնը: Ի՞նչ տարօրինակ բան, Գե ի՞նչպէս իր ա-

մուսնէն բաժնուեցաւ: Ի՞նչ այլանդակ բան ինք իրր կայանա-
ւալս գտնուի, եսկերելի, անշնորհ կալանաւոր մը: Եւ այսպէս ե-
րազելով Նէ կ'ժպտէր, կ'ժպտէր գատական ատեանին մէջ մինչ-
դէռ հարիւրաւոր հեռագիտակներ իր սիրուն: Իժգոյն զէմբը
էր դիտէին, մինչդեռ հարիւրաւոր պարզ աչքեր անոր գաղտնի-
քը կ'առնէին:

Բայց ժպտալ զինք արթնցուց, Ֆէնէլա միշտ ժպտած էր,
բայց հիմակ, հիմակ, ո՛րքան հեռու են այն օրերն երբ կ'ժըպ-
տէր: Եւ ինչու համար կ'ժպտէր: Ահա այն ժամանակ իր բոլոր-
ախքը զարձուց ակնարկն և դող ելաւ դատարանին մէջ, ա-
նշուշ դէմքը մոխիր դարձաւ, — յանկարծ լալ սկսաւ, բարձրա-
ձայն լալ, խեղճ կին, մոլորած կիւն, որ կենաց հետ խաղալու
եղած էր, և այժմ դատական ատեանի մ'առջև ինքզինք գը-
տաւ . . . :

Եւ ի՞նչ տարօրէն, կիճուտ Ֆէնէլա մ'էր նէ, Իբրեւ մար-
դասպան ամբաստանուելով՝ մեղապարտ հռչակուեցաւ, մեղա-
պարտ, թէ և անբիժ էին իր ձեռները: Մանկան մ'անխորհուրդ
վնահանմութեամբ կնկան մը զօրժ կատարեց մարդու մը սըր-
տով: Իր էրկան անդիտակ մեղքն իր վրայ առաւ, և զոչեց —
էս էի սպաննողը:» . . . Բայց իր սիրտն աւելի մեծ էր քան
աղեղն: Մտովին վշատութիւն զգաց վերջապէս: Նէ տխուր,
շփոթած էր և ահարեկ: Այն մարդիկ որ զինք գատելու համար
պաշտօնուոր էին, դիտելով զլսիկոր, արտասուալի աղօթիկն,
ակնգոյն մաղբըր թափած, արիւնալի աչքով, տկար ու զուլ-
ղովուն, մտածելով որ Նէ մեղապարտ է, անպարտ հռչակեցին
և ազատ թողին զինք:

Ազա՛տ, բայց ի՞նչ ազատութիւն էր այն: Ո՛ր էր Ֆրէնք, ոչ
քեզ կար իր մօտ: Ո՞վ պիտի ընդունէր զինք իր կորովի թեւերուն
մէջ և թողուր որ իր ճակատն կուրծքին վրայ ծածկէ, անդուլ
բայ մինչև որ իր անպատուութիւնը սրբուի, իր ատորնութիւնը
քնջուի: Ո՞վ կար:

Այն մարդն որ զինք պաշտպաներ, որ իրեն սիրողն եղած
էր, իր բարեկամն եղած էր, եկաւ իր մօտ . . . Բայց չուզեր էր
իր ձեռք բռնել, Նա խօսեր էր իր որդւոյն վրայ, և իր սրտին
պաղ դատարկութիւնն սաստիկ բորբոքելով յանկարծ, թեա-
տարած դռնեց, — իմ որդիս, բեր ինձ իմ որդիս: Եթէ միայն
իր գաւական զիրկն առնէր սեղմէր, եթէ միայն անոր քնքուշ
այտերն իր երեսին վրայ զղար, եթէ անոր թեւերով վզէն

գիտութեան . . . Թերեւս այն ժամանակ իր բանականութիւնը վտանգէ ազատէր, Վասն զի նէ կ'զգար որ խելայեղ լինելու մօտ էր, կ'զգար որ միտքը կ'մթանար, իր առջև մթին կ'երևէր իր ճամբան, նէ մռայլօտ աշխարհի մը մէջ կ'գտնուէր և ի գուր կ'փնտռէր օգնական, ջերմագին ձեռք մ'իրրև պաշտպան, Յակիթ, բարեկամը միայն, լսեց, իր մայրական ձայնը, լսեց, իրաւ, բայց զինք անզաւակ թողուց:

Ահա այն ժամանակ Յակիթը գինք հոս բերաւ, այս տեղ, այս գեղանի, հովասուն, ջրածիր մինակուկ կղզին, և Թողոց որ անհուն ծովուն վրայ նետէ իր ակնարկն, ծով մ'որ բան մը չէր խօսեր սրտին, երկին դառարկ էր իրեն համար, ծաղկներէն իր աչքին թռչած կ'երևէին: Ողորմելի՜ թէ և գեղանի, թէ և գեղանի, խեղճ պշրատէր, թեթեասիրտ Ֆէնէլա:

Ապա Ծրէնքը տեսաւ փողոցին մէջ, վերադարձան իրեն փայլակի պէս խելքն ու յիշողութիւնը, Ուժգին այլալուծեան մը մէջ նէ նկատեց, Ծրէնքն իբրև իր սիրահարը, իր ամուսինն, իբր մարդասպան: Նէ քաջ գիտէր թէ ինչ ըրած էր Ծրէնք, ինք գիտեր նաև թէ ինչ ըրած էր դանի ազատելու համար — Ծրէնք — պոռաց և սիրոյ ու ներողութեան բառեր իր ըրթերուն ծայրը հասան, բայց շարասանեց, իր սրտին մէջ սառած էր իր անկենդան սէրն, և այն կինն որ անոր համար յօժարամիտ կուգէր մեռնիլ, կարծես թէ անոր ձեռք մահուան կ'դիմէր: Ծրէնք սպաննեց Ֆէնէլան, չէ թէ Ֆիգիբապէս, վասն զի նէ դեռ կ'ապրէր, կ'շարժէր, կ'ընչէր, այլ բարոյապէս, վասն զի իր հաւատը մարած էր, ինչպէս նաև իր յոյսն ու իր աշխուժութիւնը: Ֆէնէլա՜ այդ հանդիպումէն ետք, ծանր ծանր իր տունը դարձաւ և պատուհանին մօտ աթոռը նստաւ: Տկար էր ու գալիահար, և կարծես թէ երկրաշարժէ մը բոլոր էութիւնը ցնցուած էր: Բոլոր իր ասլրած աշխարհն աւերակ էր դարձած: Հիմակ միայն կ'հասկնար թէ ինչ յոյսով ասլրած էր ցարդ, հիմակ միայն կ'ըմբռնէր որ Ծրէնք եղած էր այն պատուարն որով վրայ հանգչած էր, Ծրէնք եղած էր այն լոյսն որով իր աչքն յառած էր: Գրեթէ խելակորոյս՝ Ֆէնէլա չէր հարցուցած թէ ինչո՞ւ ամուսինը կ'յապաղէր զալու, սակայն զգացած էր որ պիտի դար, թէ անոր աչաց մէջ իրեն համար տաածած անսասան սէրը պիտի կարդար, պիտի կարդար անոր հաւատն, երախտագիտութիւնն, որով ամեն հին վիշտեր ու տխուր յիշատակներ պիտի մուծար, և միայն սէր, սէրը միայն պիտի իշ-

խէր նորէն իրենց մէջ: Անշուշտ Ռօնին ալ պիտի հետը բերէր
և իր զաւկին հետ ընդ միշտ միասին ապրէր:

Եւ արդարեւ Յրէնք և Ֆէնէլա զիրար գտան, գտան զիրար,
բայց Յրէնք զանի մերժեց, վտարեց և անոր վրայ սառ աչքով
նայեցաւ, Ֆէնէլա մնաց յուսակտուր: Նէ կ'նայէր կապուտակ
ծովուն, ժայռերուն, նաւերուն, ծովախորշին, բայց մօայլ մը
կար իր աչքին առջև, ամեն բան մութ կ'երևէր: Նոյն իսկ բը-
նութեան զէմքը չպիտի ժպտէր վերստին իրեն համար: Յոյսը
մարած էր:

Եւ Յրէնք վերադարձաւ: Ծուներ դրաւ կնոջն ոտից առջև,
սիրալիր անուններով գինք կոչեց, նէրա ձեռները, գգեստին
քղանցքը համբուրեց: Ֆէնէլա անմօռնչ նստած էր արձանի մը
պէս, մօայլն աւելի կ'մթանար իր աչաց տոջն, և իր ուղեղն կը
բախէր, շոգեշարժ մեքենայի մը պտուտակին պէս կ'բախէր:

— Ֆէնէլա՛, իմ կինս, իմ սիրականս: Աստուծոյ սիրոյն
մօտիկ ըրէ ինձ. այդպէս մի նայիր ինձ, սիրելիս, միտ դիր: Բը-
նաւ չգիտէի, կ'երգնում՝ որ չգիտէի անցած դարձածը: Հիւանդ
էի, լուր չունէի, ժամ մը կայ միայն որ իմացայ վիճակդ: Ա-
նուշիկս, արդեօք ո՞րքան տառապեցար: Ֆէնէլա, խօսէ՛, բառ
մ'արտասանէ պղտիկ բառ մը: Սիրուհիս, մտածէ մի անգամ
մեր մանկային սիրոյն վրայ:

Եւ ապա հեծեծում մը թեթեւ, հառաչ մ'ելաւ Ֆէնէլայի
բերէնն, և կիսովին յառաջ ընկաւ: Յրէնք իր թևերուն մէջ ա-
ռաւ զանի: — Սիրականս — ըսաւ նորէն եռանդազին — միայն
մօտիկ ըրէ ինձ. ա՛հ . . . :

Շատ ուշ էր, իրօք այդպէ՛ս էր: Ֆէնէլա իր թևերուն մէջ
հանգչած էր տծողունած, սառնազին ու լռին: Իսկ Յրէնք կը
համբուրէր այդ գունատ պաղ շրթներն, կ'գողւէր անկենդան
ձեռները, բիւր ու բիւր սիրալիր ու գգուելի խօսքեր կ'ըսայէր
կնոջը, յուսահատութենէ ուշաթափ, յուսահատութենէ ան-
երկիւղ, վշտազին ձայնով սկսաւ օգնութիւն կոչել:

Այն ժամունակ կիներ ներս մտան, հոգ ու խնամք տարին
Ֆէնէլայի, սենեկին մէջ լաց ու ողբ կ'լսուէր, բայց Ֆէնէլա
բան մը չէր լսեր:

Ֆէնէլա մեռած չէր, այլ հիւանդ, չաա ծանր հիւանդ: Կե-
նացը արժաթէ թելը չէր կտրած, բայց ձկտած էր յետին
ծայր: Շաբաթներ անցան, շաբաթներ Կէրնսէյի փոքրիկ հիւ-
ղակին մէջ մնաց Ֆէնէլա անկողին, մինչդեռ Յրէնք անձկազին

աջօք չորս դին կ'թափառէր և հիւանդին սենեկէն եկած լուրերով կ'ապրէր։ Այո՛, շարաթներ անցան երբ Ֆէնէլա անկողին պառկած էր ոսկեգոյն գիսակները կարճ կտրած, տենդային հրով անուշիկ դէմքը կարմրցած՝ գրեթէ անճանաչելի, կը զառանցէր նէ և կ'պոռար թէ Ֆրէնք չէր ըրած այն գործն, այլ ինքն ըրած էր թէ Ֆրէնք կ'ատէր զինք, վասն զի այդ բանն ըրած էր, թէ և չէր ըրած։ Արիւն կար իր ձեռքին վրայ, սոսկալի արիւն, մարդային արիւն, Արիւն կար անոր ձեռքին վրայ, բայց սպտորաստ էր զանոնք համբուրելու։ Ինք Ֆէնէլա արեան մէջ կ'ըղար, կ'խղութէր, բայց Ֆրէնք զինք պիտի ազատէր։ Ռօնի որդին ծովափն էր, իրեն կ'սպասէր . . . , լուսադէմ Ռօնին որ կ'սպասէր իր համբոյրով սրբել այր ու կնոջ արեան բիծերը։ Այսպէս կ'զառանցէր Ֆէնէլա, և այսպէս կ'կրկնէր թէ կ'խղութէր, և Ֆրէնքը կ'կոչէր, միշտ Ֆրէնքը, ցաւադին անըջական ճիջերով։

— Տոբօ՛ր, տոբօ՛ր — ըսաւ Ֆրէնք, իր նիհարցած մաշած ձեռք անոր ձեռները բռնելով, խօսեցաւ անոր արտասուքովն ընդհատած բառերով, մթին ու վայրագ աչերով անոր նայեցաւ և զուէց տողահար. — Պիտի ապրի՞ նէ, միթէ պիտի ապրի՞։

Տոբօրը մարդ մ'էր որ մարդ կութիւնն ուսումնասիրած էր բնութեան հետ։

— Եւ այդպէս կարծեմ — պատասխանեց նա յուսալու պատճառ կայ։ Ամեն մէկ օր որ կ'անցնի անմիտ սեղ յուսալու կ'յորդորէ։ Եթէ մի անգամ քնանայ Ֆէնէլա . . . բնականապէս քնանայ . . . յուսամ որ պիտի ազատի։ Տոբօրը պահ մը վարանոտ մնաց և Ֆրէնք, անոր բերնէն կախուած, խնդրեց որ բացէ ի բաց խօսի։

— Այն ժամանակ պիտի արթննայ նէ, իր բանականութիւնն ալ միասին . . . իմացական անդորութիւն մը պիտի զգայ։

Տոբօրը ստուգիւ մարդ էր, նա մօրի ըրած էր հիւանդն երբ կ'անրջէր։ Նէ պատմութիւն մ'ունէր, այսինքն այն նորատի սիրուն կիներ որ ինքզինք տիկին Օրմ կոչած էր, և որու վրայ լրտ Ֆրէնսիս Օնզլօ այնքան խնամօք կ'հսկէր։ Նէ ունէր պատմութիւն մը, բայց անոր անտեղեակ էր և չէր փափաքեր զայն գիտնալու։ Ու է անհշտ հետաքրքրութեամբ չէր որ Տոբօրը իր հարցումը պիտի ուղղէր։ Բայց էթէ Ֆէնէլա արթննար և նեղութեամբ արթննար այն ժամանակ . . . այո՛, այն ժամանակ չէր կրնար հետեւեալ պատասխանատու մնալ։

— Թոյլ կուտա՞ք ինձ ամեն բան պատմել — ըսաւ Ֆրէնք Տօքտօր Ֆէրֆաքսի, որ տալաւին — Այո՛ կամ ոչ չըսած, Ֆրէնք զանի սենեակը քաշեր տարեր էր և անկապ, արագօրէն կ'իժափէր Տօքտօրին առջև բոլոր թշուառութեան պատմութիւնը։ Ֆէնէլայի հետ ունեցած սիրաբանութիւնն, իրենց ամուսնութիւնը, գժտութիւնը, ազգականներու միջամտութիւնը, իրենց բաժանումն, իր նախանձը, սպանութիւնն զոր մինչև այն օր չէր կարող մեկնել կամ յիշել . . . ամեն բան, ամեն բան պատմեց։

Տօքտօրը մտիկ ըրաւ ծանր ու համակիր դէմքով մը։ Ֆրէնք լռեց շնչապառ։

— Ֆէնէլա զաւա՞ր մ'ունի, ըսիք, փոքրիկ տղա՞յ մը։ Միթէ անոր հոգն ունի, միթէ զանի կ'սիրէ՞։

— Նէ կ'պաշտէ իր զաւակը (և ես յիմար էի որ շէի դիտած) ինչպէս բարի մայր մը կարող է սիրել ու պաշտել։ Ֆրէնքի նախանձը ընդ միշտ դադարէր էր։

— Արեմն բերէ՛ք հոս իր որդին։ Թողէք որ իր բնական պարագաներուն մէջ աջըր բանայ . . . ամուսինն իր մօտ տեսնէ, զաւկին ձայնն ականջին մէջ հնչէ, իր բոլորովոր տեսնէ տունն ու տեղը։ Թող անցածը մոռցուկ լինի նէրա համար։ Թող իր դարմանը խաղաղութիւնն և սէրն իր տեղը լինի։ Դուք պիտի լինիք իր տօքտօրը, և ոչ ես երբ ինքզինք գտնէ ու սթապի, երբ վերադառնայ այն աշխարհն որ այնքան անգուշ գտնուած է իրեն համար։

Տօքտօրը զխարին տուաւ — պէտք եղածը խօսեր էր։ Պարտաւոր էր վարժման ժամուն սպասել։

ԱՅՆՔ *

Պարտիմ խոստովանիլ որ, թէև ամեն բան ըսի, բայց վախճանին համար մի քիչ անձկոտ էի։ Ո՞վ կրնայ վստահիլ արիութեան՝ անոր՝ արու կեանքը հեշտութեանց շրջան մը եղած է։ Իր զուարթ հոգին կրնար ապստամբիլ անկուսի մութ և վայրաւեր շաւղին խորը որ յանկարծ մատնանիչ եղած էր իր առ-

* Տե՛ս, քիւ 17 երես 718։

ջե և կրնար փարիլ այդ արտիափայլ աշխարհին ուր անոնք
ցարդ չուայտած էին. բայ տաթի աղնուական կենաց կորստ-
եան կ'ընկերանայ այնպիսի վիրաւորիչ անարգանքներ որ միւս
դասու անձանօթ են: Ի մի բան՝ չէի կարող հանդիպիլ Լեւոյի
հետեւեալ առաստուն աւտնց տաղնապի. — Նա ամեն բան
յայտնած է՞ր:» Եւ ի՞նչպէս հանդուրժեց:

«Հրեշապի մը նման Այդ՝ իր մտաց յաւէտ մխիթաբութիւն
մ'ըլլալ թուեցաւ. որովհետեւ նէ տարածեց իր բազուկները
պարանոցիս չուրջ և հարցուց թէ ա՛յս էր այդ ամենը որ դիս
վերջերս ապերժանիկ ըբած էր: Բայց խեղճ աղբիկս, յարեց, նա
«չկրնար ըմբռնել այդ փոփոխութիւնը որուն պիտի եւթարկ-
ուինք: Նէ դադարար չունի աղքատութեան վրոյ, բայց միայն
վերացական կերպով: Նէ միայն բանաստեղծութեան մէջ կար-
դացած է այդ մասին ուր սիրոյ հետ կապուած է: Նէ տա-
կաւին զրկուած չլլար, սովորական պիտոյից կամ չքեղու-
թեանց կորստեան համար չը ցաւիր: Բայց երբ գործնականին
մէջ փորձը կրենք այդ հասարակ հոգերուն, փանաքի պէտքե-
րուն և այդ անարդ ստորնացումներուն այն տաւն պիտի ըլլայ
ճշմարիտ փորձը:

«Բայց, ըսի, հիմայ որ գործը իրեն յայտնելու ամենա-
դժուարին մասը անցուցած ես, լաւ է որ թողուս այս կեան-
քը կարելի եղածին չափ չուտ: Անոր յայտնութիւնը կրնայ
վիրաւորիչ ըլլալ, բայց այնատեն առաւապանքը նոյն է, չուտով
կը վերջանայ: Բայց ընդհակառակը եթէ այդպէս չ'ընես կը
տանջուիս յարածամ: Ո՛չ այնքան աղքատութիւնը որքան կեղ-
ծիքն է որ կը տառապեցնէ անկեալ մարդ մը — ապդհապը սը-
նափառ մաքի մը և տարապ քսակի մը մինչև — պահպանումը
ունայն ցոյցի մը որ պէտք է չուտով վերջ մը գտնէ: Աղքատ
երեւալու քաջութիւնը ունեցիր և յայնժամ կը կոպտես աղ-
քատութիւնը իր ամենասուր խաթմոցէն:

Այս կէտին վրայ կատարելապէս պատրաստ գտայ Դէպտիս:
Նա ինքնին սնտի հպարտութիւն չունէր և գալով իր կնկան՝
նէ միայն անձկութեամբ լի էր. յարմարելու իրենց փոփոխեալ
ճակատադրին:

Քանի մ'որ յետոյ երեկոյ մը իր օտնը հրաւիրեց գիւ. նա
եղած էր իր բնական տունէն և փոքրիկ խրճիթ մը փորձած էր
գիւղի մը մէջ, որ քաւի մը մզոն հետի էր քաղաքէն, նա տա-

բողջ օրը կա՛ն կարասիքը զրկելով զբաղած էր: Նոր բնակարանը քիչ և ամենապարզ տեսակ առարկայից պէ՛տք ունէր: Իր առաջին տան բոլոր փառաւոր կարասիները ծախուած էին, իր կնոջ քնարէն զատ: Այդ՝ ըստ, ամենէն աւելի կապ ունի ներազաղարիարին հետ, այդ կը վերաբերէր իրենց սիրային կարճ պատմութեան, որովհետեւ իրենց աշխուհիան կենաց ամենաքաղցր վայրկեանները անոնք էին երբ նա կ'ընթացէր այդ նուագարանին կ'ունկնդրէր ներա ձայնին սրտաճմիկ եղանակներուն: Ես միայն կը ժպտէի կաթոգին էրկան մը վիպական վեհանունութեան այս օրինակին վրայ:

Նա այժմ խրճիթ կ'երթար ուր իր կինը ամբողջ օրը կարգադրութիւններ ընելով զբաղած էր: Սաստիկ հետաքրքրուած էի այս ընտանեկան պատմութեամբ, և որովհետեւ դեղեցիկ երեկոյ մ'էր հաւանեցայ ընկերանալ իրեն:

Նա խոնջեալ էլ օրուան տխրատութիւններով և մինչ կը քայլէր ախուր խորհրդածութեանց մէջ սուգեցաւ:

«Խեղճ Մոռի» վերջապէս սկսաւ, խորին հուռաչանք մ'արձակելով իր շրթներէն:

«Ի՞նչ եղաւ որ» հարցուցի. «բան մը պատահեցա՞ն»:

«Ի՞նչ» ըստ տնհամեր ակնարկ մը նետելով, «բան մը չէ՞» այս վիճակին ենթարկուիլ — փակուիլ ողորմելի խրճիթի մը մէջ — ստիպուիլ դադարելու իր թշուառ բնակարանին առնական գործերովը»:

«Վշտացա՞ծ է փոփոխութեան համար»:

«Վշտացա՞ծ, նէ ոչինչ եղած է, այլ միայն քաղցրութիւն և բարի բնաւորութիւն: Արդարեւ նէ աւելի լաւ կ'երևի քան երբէք: Նէ ինձ համար համակ սէր, գորով և խախոյս է»:

«Հիանալի աղջիկ» բացականչեցի: «Ինքզինքդ ազգատ կը կոչես, բարեկամս, դուն երբէք այսքան չես եղած, երբէք չես ճանչցած ազնուութեան այդ անբաւ դանձը զոր ունիս այդ կնկան մէջ»:

«Ա՛հ, բայց, բարեկամս, եթէ խրճիթին մէջ մեր այս առաջին հանդիպումը անցնեմ, կարծեմ թէ այն ատեն հանգիստ պիտի ըլլամ: Առաջին օրուան իր ճշմարիտ փորձառութիւնը այս է: Նէ այժմ փակուած է խոնարհ բնակարանի մը մէջ — դադար է բոլոր օրը իր ողորմելի կաշմածքը կարգի դնելու — նէ առաջին անգամ՝ ըլլալով ծանօթացած է տնական գործոց յոգնութիւններուն — և առաջին անգամ՝ ըլլալով դուած է

ինքզինքը տան մը մէջ գորկ ամեն բանէ որ վայելուչ — և դրեթէ ինչ որ յարմար է, և դուցէ այժմ նստած, խոնջեալ և ուժաթափ կը խօսայ ապագան վրայ:

Մասամբ հաւանականութիւն կար այդ. նկարագրութեան մէջ զոր չէի կրնար ժխտել. ուստի՝ խորին լռութեան մէջ ըսկսանք մեր գնացքը շարունակել:

Դառնալով գլխաւոր ճանապարհէն դէպ ի նրբուղի մը, որ անտառին ծառերովը խտօրէն հովանաւորուած ըլլալով, մեկուսացման կատարեալ երևոյթ մը կուտար անոր, վերջապէս խրճիթին առջև հասանք: Երևոյթով խոնարհ էր այդ նոյնիսկ պմենէ հովուական բանաստեղծին, բայց ասկաւին զեղջկական հաճելի կերպարան մ'ունէր: Վայրի որթատունկ մը ծածկած էր անոր մէկ մասը իր առատ սաղարթներով, մի քանի ծառեր տարածած էին իրենց ճիւղերը չքեղօրէն անոր վրայ և նշմարեցի մի քանի ծաղկանց թաղարներ վայելչութեամբ զետեղուած դրան առջև և գիմեցի փոքրիկ մարդագետնին վրայ: Նեղ անցքի մը առաջնորդող դռնակ մը բացուեցաւ որ կ'երկարէր թուփերու մէջէն դէպ ի խրճիթին դուռ:

Հազիւ թէ մօտեցած էինք և ահա՝ երաժշտութեան ձայն մը լսուեցաւ — Լէսլայ բռնեց ձեռքս, կանգ առինք և ունկնդիր եղանք, Մառին ձայնն էր այդ, որ կ'երգէր խիստ պարզութեամբ, կարճ եղանակ մը՝ որուն իր ամուսինը մասնաւորապէս մոլին էր:

Զգացի որ Լէսլայի ձեռքը կը դողար իմինիս մէջ, նա յառաջ անցաւ աւելի յստակօրէն վայն լսելու, բայց քայլափոխին ազմուէկ մ'ելաւ աւազին վրայ: Փայլուն, գեղեցիկ դէմք մը երեցաւ պատուհանը և անյայտ եղաւ — թեթեւ ոտնաձայն մը լսուեցաւ — և ահա Մառի ոտնոտելով զմեզ գիմաւորելու կուգար, նէ հագած էր սպիտակ և դեղեցիկ զեղջկական հագուստ մը, իր չքնաղ մազերը ծաղիկներով վարդաբուսած էին, իր այտերը ծաղկանց թարմութիւնը ունէին, բովանդակ դէմքը ժպիտներով կը փայլէր — երբէք չէի տեսած զինքը այնքան հրապուրիչ:

«Միտիդ իմ Գէորգ, աղաղակեց նէ, որքան ուրախ եմ որ եկաք, երկար ժամանակ է ի վեր ձեզ կ'սպասէի և մերթ դէպ ի նրբանցքը վազելով հոն կ'սպասէի: Խրճիթին ետին զեղեցիկ ծառի մը տակ սեղան մը պատրաստեցի, ժողոված իմ ամենէն համեղ ելակները, որուն մօլին ես դուն — և անանկ

ընտիր գրեմա մ'ունինք — և ամեն բան այնքան հաճելի է, և տախալին հոս — ո՛հ, ըսաւ, դնելով իր թևն անոր թևին մէջ և շողջողուն գէմքով մը նայելով անոր « ո՛հ, որքան երջանիկ եղիւք ըլլաք » :

Խեղճ Լէսլայ յաղթահարուած էր: Նա սեղմեց իր կուրծքին վրայ — երկարեց իր բազուկները ներս շուրջ — համբուրեց զնէ կրկին և կրկին — նա չէր կարող խօսիլ, իր աչերը արտասուք լեցան և նա սաէսլ ըսած է թէ ինք թէպէտ այդ օրէն ի վեր յաջողութիւն և երջանիկ կեանք ունեցած է, բայց բնաւ չէ ունեցած ասիէ տեղի գերազանց երանութեան վայրկեան մը:

Թարգ. Անգլիերէնէ
ՏԻՐԱՆ ՊԵՆՏԵՐԼԵԱՆ

ՌՕՇԵՆԱԳԸՆ ԸՐՎԻՆՆ

ԲԵՆՈՒ ՓԱՓԱՔ

« Կամ բանաստեղծ լինիլ կուզեմ
ևս կամ՝ ծով »

ՅՄԱՅԼԶ

Աղուոր ծաղիկն եղիւր զարնան,
Փայր չէր քեզ շուտ խամրիս այգուն,
Թիրբեանքեր բող շուրջից դառնան,
... Սիրոյ բուսեմ կեանք քեզ անհուն,

« Կամ բանաստեղծ լինիլ՝ կամ ծով » ...
Անդունդներն ի՞նչ ունին հրապոյր,
Մին դալիանար, միւսը խռով, ...
Ժպիտն եղիւր դու լուսարոյր:

Կամ գերդ ասուպ սեւ գիշերուան,
Հորիզոնն այրի՛ր, անցի՛ր,
Ու քու բոցեղ բող շլանան
Հոգիներն հեք ու վշտակիր:

Ջեփիւռն եղիւր կամ մեղմ ու հեզ,
Չո՛վ տուր այրած ճակատներու,
Ու երանի քեզ բոցակեզ
Վիշտեր մնա՛ն քեզմէ հեռու ... :

Իշէր:

Ռ. ՈՐՈՇԵՆԱՆ

Սեւաջուի, թխորակ տղայ մը, 18-19 տարեկան, ինծի
դառնալով Անունդ ի բարին ² ըսաւ. տուի անունս, փոխարէ-
նը իրն տունելով. Կրպօ էր:

Ի՞նչ բան խնդրելու կ'երթաս Պարգևատուէն:

— Ազուորիկ նշանած մը:

Եւ այս խօսքերուն մէջ արտաքոյ կարգի կենդանի շեշտ մը
կը դնէր Կրպօն՝ որուն չրթունքէն ծիծաղը և աչքէն կրակը
չէին պակսեր:

* * *

Երկու օր քալեր էինք. մանուկ Եփրատը մեր ետեր մնացեր
էր. Ճապաղջուրի սիրուն դաշտը, իր տարտղնած գիւղակներով
մեր աչքին առջև կը պարզուէին: Կրպօն ուխտատեղին երթա-
լու շէր բաժնուած գետ:

Ուստի չէ՞ք մեկներ, Կրպօ.

— Սա ջարջիի ապրանքները ծախելէ վեր:

Գիշեր մ'ալ տակաւին, այս հրաւառ պատանին մեզ ընկեր
պիտի ունենայինք. հաճոյք էր աս ինձ, խոստովանիմ. Իր խօս-
քերը այնքան պատշաճութեամբ կը խօսէր և այնքան դիտակ-
ցաբար խորհուրդ ու խրատ կուտար ընկերներուն որ այս վեր-
ջիները զինք վարպետակ Կրպօ կը կոչէին. ես ալ հմայուած
էի իր զրուցուածքին ու ձևերուն. կատարեալ կենցաղագէտ մը:

Իրիկունը շատ մօտ էր. ուխտաւոր բարեկամներուս հետ
ճաշեցի և, իրենց փափաքով, 20 վայրկեան զատուեցայ իրենց-
մէ: Գիւերուան ժամը 3ն էր. Զութակ, սրինք ածելէ և աւաշ-
ներ ըսելէ ձանձրացա՛ն ալ պէտք էր պառկիլ: Քնացայ:

Հրազնի քանի մը պայթիւններ, լուսնալու մօտ. մերձակայ
գիւղերն ի թունդ կը հանէին: Որոտընդոստ ցատկեցի վեր, ո՛չ
Կրպօն և ոչ ընկերները կային: Վարդօն առեանդեր են, Կրպօն
ուխտն ըրեր է: Իրարանցումը չափ չունի. մէկ շապիկ մէկ վար-
տիկ, ահա զէմդ ելնող բոլոր տարագները:

* * *

Վարդօն Կրպօին նշանուած է եղեր, տէրտէր մը ջոջիկ և
ընչեղ, իր տղուն նշանած է եղեր յետոյ՝ առանց նախորդ
ամուսնեքու հաճութեան, յիայն աղջկան ծնողքն համոզելով:

² Անունը հարցնելու ձևը մը:

Արսոն քահանային ազդարարութիւններ և սպառնալիքներ ըրեր է քանի մ'անգամ, բայց իզուր. կըորիկ ոսկիները բաւական տարացուցած էին փոխադարձ յարաբերութիւնները:

Խնդիրը հոս չէր մնացած սակայն, սէրը իր յաղթանակը պիտի տանէր անսպասձառ: Աղջիկը տարին, տէրտէրին աչքը բաց մնաց:

Հետաքրքրութիւնս յադեցնելու համար, այն օր ուշ մեկնեցայ գիւղէն: Առտուան դէմ, գլուխն արախօջին մը, վրան կնքարի մը և ոտքը դրելս մը, մարդ մ'եկաւ. « ողջոյն քեզ » եթէ չըսէր, քահանայ ըլլալը կտրելի չպիտի ըլլար հասկնալ: Խնամին էր այս, տրտում ախուր կը մնար դուռին առջև:

*
* * *

Երկու տարի անցած էր. Երզրումէն՝ ուխտագնացութենէս կը դառնայի: Հայնէի փողոցները հեղձուցիչ տապի մը տակ չափչփելու պահուս, երիտասարդի մը պատահեցայ որ կնկան մը, երեսներն արեգէն խաչած կնկան մը հետ, կը խօսակցէր: Արսոն էր, ճանչեց զիս. ներս տարաւ, մատղաշի մը ճիւղճիւղ կուգար անկիւնէ մը: Այդ ի՞նչ է. Արսո:

— Ս. Կարապետ պապան ինձի հարս մը տուաւ, հարսն ալ, կարմրուկ տղայ մը:

Բարո՞ւ վ մեծնայ:

Իսկ տէրտէրին տղան ուրիշ գեղանի աղջկան մը հետ պսակուած էր. ոչինչ ունէր իր ամուսնութենէն:

Տէրտէրը գիտէ եղեր իր տղուն տրդասաւորելու՝ անկարող ըլլալը, և սակայն օտարին աղջկան արիւնը մանեղու համար չէր քաշուեր « Աստուծոյ կամքն է, այսպէս թող մնայ » ըսեր է: Իզուր նոր հարսը — կրնա՞նք հարս կոչել — ամուսնալուծութիւն կը պահանջէր. պոսկը տնլուծելի է, տէրտէրին հարսը ուրիշ չի կրնար առներ կ'ըսէին ու կը պապանձեցնէին:

Այնքա՞յ:

ՏԱՄԱՐԱՆ

Ա Մ. Ե Յ. Ը.

Նստած հինգ հոն՝ կուշտ Կաւակի
Որ յառաջանայր չեզր Ծանարին,
Դիշեր եր շին եւ խորհրդաւոր
Լուսիքը փայլեր սիրուն ու աղւոր:

Եւ ամուռած եր յոյ շուրջանակի,
Լոյս ծովուն վրայ, յոյս ի նաւակի,
Լոյս կապոյտին մեջ, յոյս ծառոց գագաթ
Որ կը յաւելոյր բնութեան զեղ գուարք:

Նաւակը սահեւ ցրին երեւեկ,
Թիւ տայր արեւուն ծիւսնի մայեկ,
Սրտի թոքոուն՝ որ չյագնայի
Դեղեցկութեան լուսնեկին պայծառ:

Բան խօսքը շու եր շին կաշ մնալ,
Եւ անթարք հայի ծովուն ծալ ի ծալ,
Դիշեղ հիաստան զոշկերը լուսնին
Որ ոսկեգոծեր ջուրը անհունին:

Ա՛հ դիտել լուսիքը եւ բերել ի յուշ
Մեր անցեալ կեանքը անմեղ ու անուշ,
Կեանքը վաղանցիկ որ արժեք ոչինչ
Թե լինեւ իսուր, թե գուարք թե ջինջ:

Եւ ինչ կը մնար մեզի այս կեանքին,
Ի՛նչ իստութեան, շուքն ու փառքն.
Յիշատակ մը շոյ. լուսնեկին նման
Մշտափառ, սիրոյ մեր անգուղական:

Եւ նաւակը և երձ չեզր Ծանարին,
Ուր բիր կանթեղներ հոն վառուած էին,
Սակայն Երկնիքն կախուած մեծ կանթեղ
Երեւի արեւու Սերն եր լուսայեղ:

ՎԱՆԴԵՐՊԻԼԴՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Այս օրերս հետադիրը ծանոյց մեզի վանտերպիլտի մը մա-
հը: Այս տաթիւ ամերիկեան այդ մեծահարուստ տան վրայ
հետեւեալ շահեկան ծանօթութիւնները կը քաղենք՝ ամերիկեան
հրատարակութեան մը: Մեր տղայիքը՝ թիւ ի բնէ ընդունեալ
վաճառականութեան՝ փորը ինչ չափազանց կը հետեւին իրենց
նախահարց՝ աւանդական ճամբուն, և ճաբտաբազործութեան
նոր ու շնորհմաւոր ճիւղերն — խնշալտ արդէն հիւսիսէն շատերն
ալ — միշտ զոյգ զուտ մը կ'մնան իրենց առջև:

Պարտէզ 5 Սեպտ. 1899

Մ. Ն.

Վանդերպիլներէ առաջինը՝ Բոսնեյիուս՝ բոլորովին ան-
նշան վիճակ մ'ունէր: Իր հայրը՝ ծագմամբ դանիացի՝ երկրա-
գործ էր արհեստիւ: Խեղճ հիւզակի մը մէջ կը բնակէր՝ ծայրը
ծայրին բերելու համար ամեն ճիգ թափելով: Պատանին Բոս-
նեյիուս մեծ կոչում ունէր մարմնական մարզանաց, իսկ մտա-
ւոր աշխատութեանց մասին խիստ քիչ ընդունակութիւն կը
յայտնէր: Յոռի աշակերտ մ'եղաւ նա, և ձայնական ուղղա-
գրութիւնը միայն ճանչցաւ: Տասնութեց տարեկան նա մը ծա-
խու առնելու փառասիրութիւնը կը տածէր:

Մայրը՝ խելացի կին մը՝ բոլոր գիշերը այդ գործին վրայ
խորհելով՝ միւս օրն առաւ — 1810 Մայիս 1 ն էր այն — կըսէ
իր որդւոյն:

— Մտիկ ըրէ՛. եթէ խօսք կուտաս մինչև ծննդեանդ տա-
րեգարծին օրը հերկել ու սերմանել սա ութ ակրոն երկիրը՝
հարկ եղած հարիւր տոլարը կուտամ քեզ:

Այնքան պինդ ու այնքան քարուս էր այդ կտոր մը հող՝
որ զայն անմշակ թողած էին մինչև այն պահն: Բոսնեյիուսի
առջև քսան և եօթ օր կար միայն,՝ այլ չվարանեցաւ ընդունել
առաջարկեալ պայմանը: Իր ընկերներէն մէկ քանին համոզեց
նաւով արշաւներ ընելու հետանկարը շողացնելով աչքերնուն,
և անոնց կամաւոր օգնութիւնով գործը զլուխ հանեց: Նշանա-
կուած օրը անդը հերկուած ու մշակուած էր օրինուորապէս:

և Տիկին վանդերպիլդ՝ խոստմանը հաւատարիմ՝ հարկւր տու-
լարը տուաւ իր որդւոյն:

Քառնեւիւս իր նաւով Սթաթըն - Այլանտէն ի Նիւ - Եօք
փոխադրութեան երթեալեր կազմակերպեց, և Անգլիոյ դէմ
պատերազմի ժամանակ բերդերը պարենաւորելով բաղմատա-
կեց իր դրամադուխը: Տէրութեան հետ կնքած դաշնագրէն
ա՛յնքան շահեցաւ՝ որ քիչ ատենէն նորանոր նաւեր շինել
տուաւ, որոնցմէ մին՝ աւելի մեծ տարողութեամբ՝ իր յատա-
կադէին համեմատ կերտուած էր ըստ ամենայնի:

Հետեւեալ տարին Քառնեւիւս յանկարծ որոշում մ'առաւ
որ իր բարեկամներն աղչեցուց և յայտնեց իր բնաւորութեան
ոյժը: Ինքը որ Հուտոսնի վրայ Ֆուլթօնէ և Լիվինկոթօնէ հաս-
տատուած չողենաւերը ծաղրած էր՝ յանկարծ ծախեց իր ձեռ-
քին տակ դնուած նաւերը և չողենաւի մը փնտռութիւն ե-
լաւ՝ որու վարիչը ինք պիտի ըլլար: Ֆուլթօնի՝ հակառակորդ
Թովմաս Ճիպպընի ծառայութեան մէջ մտնելով՝ տասն և երկու
տարի այս դիրքին մէջ մնաց՝ շահեցու մասնակցելով և նոր
նաւարկութիւնը ուսումնասիրելով ու շտգիր: Իր կինը՝ Նիւ - Պը-
րիւնսփիքի մէջ՝ նոյն գծի ուղևորներուն համար պանդոկ մը կը
բանեցնէր:

Այն ատեն՝ ինչպէս առաջին անգամ ըրած էր, յանկարծ
Ճիպպընի ծառայութենէ ելլելով՝ և առանց ուշադրութեան
առնելու զանազան կողմերէ եղած առաջարկութիւններ՝ իր
«գաղափարին» գործադրութեան ձեռնամուխ եղաւ: Իր խոր-
հուրդն էր աւելի մեծ՝ աւելի արագ ու կարգաւորեալ չողե-
նաւեր շինել՝ քան ինչ որ ունէին իր մրցորդները, աժենդոյն
ու լաւագոյն սպասարկութիւն մ'ընծայելով, և արտաքոյ կար-
գի յաջողութիւն մը գտաւ: Քառասուն տարեկան՝ Սթաթըն -
Այլընտի հին նաւավարը քսան նաւէ բազկացեալ տորմիզիմը
գլուխ կը դանուէր՝ որոնցմէ շատերը իր իսկ տեսչութեան տակ
կերտուած էին, և իր դրամադուխը մէկ միլիոն տոլարի բարձ-
րացաւ:

Քիչ ատեն վերջ՝ մեծամեծ դժուարութեանց յաղթելով
չողենաւ մը կը հաստատուէր Նիքարուկուայի վրայ, և այսպէս
Քառնեւիւս գացող անթիւ գաղթականներու ճամբան կար-
ձեցնելով՝ տարեկան մէկ միլիոն տոլարի շահ մը կը հանէր, այլ
շատ չափեցած չողենաւերու այդ գիծը ընկերութեան մը ծա-
խեց: Իր չողենաւերու վարիչները կ'երևայ թէ ոչ այնքան խըզ-

ճամփա մարդիկ էին, և իրենց համար հարստութիւն դիզելու ճամփան միայն կը նայէին: Քոռնելիուսի դէպի Եւրոպա ըրած մէկ ուղևորութենէն օգուտ քաղելով՝ անհաւատարմութիւններ դործած էին զաշնագրին դէմ: Ի դարձին՝ իր իրաւունքները կապտուած տեսաւ, ու հասկեցաւ որ եթէ դատ բանար՝ դործը քաղմաթիւ տէրութիւններու իրաւասութեան սահմանին մէջ գտնուելով՝ չափազանց պիտի երկնար՝ դուռ բանալով ահա-զին ծախուց, ուստի զրիչն առնելով՝ հետևեալ տողերը գրեց վարիչներուն.

« Պարոններ, դուք հետամուտ եղեր էք զիս խաբելու. ձեզ դէմ գատ չպիտի բանամ, զի արդարութեան քայլերն յոյժ դանդաղ են, այլ պիտի կործանեմ՝ զձեզ: Զեր ծառան

Ք. ՎԱՆԴԵՐՊԻՂ.

Անմիջապէս դործի ձեռնարկելով շոգենաւային նոր գիծ մը կը հաստատէ երկու ծովերուն վրայ, սակագինի պայքար մը կը մղէ մեղաւոր Բնկերութեան դէմ, և երկու տարիէն կը հարկադրէ դայն ձեռնթափ ըլլալ դործէն: Այն ատենէ սկսեալ լըման տասն տարի շարունակեց նա քալիֆոռնիական գաղութին ու նաև ի՛ր շահերուն ծառայել:

Երբ այդ ձեռնարկը թողնուց իւր գործումը, որիչ կողմ դադարեցաւ, համար՝ շոգենաւերու այդ գիծ միայն չաւան միլիօն տուարի շահ մը ձգած էր իրեն:

Մինչ այս մինչ այն Խրիմի պատերազմէ ծագելով՝ Անգղիա իր զինուորներու փոխադրութեան համար Քոռնարտ Բնկերութեան շոգենաւերը վարձած էր: Քոռնելիուս Վանդերպիլց ճոխապէս սարքուած երեք շոգենաւեր շինել տուաւ՝ դործը ետքէն ծախեց ահագին շահեր հանելէ ետք: Այն միջոցին իր հարստութիւնը քսան միլիօն տուարի կ'ելլէր՝ դոր ատանց սահաբանական որ և է շահագիտութեան մը կրցած էր զիջել իր ձեռաց մէջ:

Քոռնելիուս իր տասն և երեք զաւակներէն անդրանկին Ուիլիէմի վրայ ի սկզբան մեծ համարում չունէր, թէպէտ այն պիտի ըլլար իր հարստութեան մեծ մասին ժառանգորդը: Քջսան տարեկանին մէջ պանքայի պաշտօնեայ՝ Եկեղեցականի մը ազնկան սիրահարեցաւ նա, ու իր հօր զիտղութեանց մտիկ չունելով հարսնիքը կատարեց:

— Ի՞նչով պիտի ապրիս, հարցուց Քոռնելիուս:

— Շարաթական տասնեինն տոլարով, հանդարտորէն պատասխանեց Ռ. իլեէմ :

— Դուռ, Ուիլեէմ, անխելքին մէկն ես. միշտ այս կարծիքն ունեցած եմ քու վրայ :

Եւ մեծ նաւայարդարը կռնակը դարձուց արհամարհանօք :

Երիտասարդ գրագիրը իր շնորհալի կնոջը շարաթական տասնեինն տոլարով գնաց համեստ տան մը մէջ բնակելու : Իր հայրը թէպէտ միլիոններու տէր՝ այլ այնպէս կը մտածէր որ երիտասարդ մը պէ՛տք է ինք իր գլուխը հոգայ, և թէ մանաւանդ իր անդրանիկը հոգածութեան արժանի մէկը չ'ըրնաւ :

Ետքէն գրասենեակի կեանքէն յոգնած՝ Ռ. իլեէմ Վանդերպիլը ծովու մօտ պղտի ագարակի մը մէջ գնաց հաստատուեցաւ՝ միշտ անարձաթ վիճակի մէջ : Քսան և երկու տարի ետք՝ 1855 ին երկրագործական մեծ շահագործութեան մը տէր էր եղած՝ որ 10,000 էն 12,000 տոլար հասոյթ կը բերէր իրեն :

Հայրն այն ատեն իր համարումը շնորհելով որդւոյն՝ Սթաթլին կղզւոյն մէջ երկտթուղւոյ շահագործութեան միջոցաւ զրաւ դառն : Քիչ ատենի մէջ հայր ու որդի մեծ չափեր հանեցին այդ ձեռնարկութենէ :

Մեծ խառնուրդով հաշիւաւ Վանդերպիլը իր յետին մարմնառութիւնը (career) կը կատարէր Ունեցած բոլոր շոգենաւերը ձեռքէ հանելով՝ նաւարկութեան թագաւորն ըլլալէ ետք՝ երկարուղիներու քաղաքաւորը պիտի ըլլար նա : Իր յատկանիշը եղող անվեհեր հաստատումութեամբ, բովանդակ հարստութիւնը քսան միլիոն ֆրանք՝ յատկացուց իր նոր ձեռնարկին :

Ի գո՛ւր իր բարեկամը դիտողութիւններ ըրին իր վաթսուսն և ինն տարեկան հասակին մէջ ալ Ժամանակ էր գործէ քաշուելու հանդատանալու, թէ՛ եթէ յաջողած էր իր նաւարկութեան մէջ՝ զոր քաջ կը ճանչնար, պատճառ մը չէր այդ որ յաջողութիւն գտնէր երկաթուղւոյ գործին մէջ, որու կաղնածքն ու մատակարարութիւնը անծանօթ էին իրեն : Այս դիտողութեանց ուղիւն չ'իտիւնց ընաւ՝ ինքզինք թէ՛ մօքով ու թէ՛ մարմնով առողջ դգտով, և իր գաղափարին ճշտութեանը վրայ աներկրայ : Եւ ստուգիւ զաշխարհ տիտիւ գարմացնէր նա լման տասն և հինգ տարի ընթանալով ապարէզ մը՝ որ արդէն ընթացածէն իսկ աւելի յաջող էր ու շոգողուն :

Հին նաւայարդարը շահագիտութեանց մէջ իր հարստու-

Թիւնը վտանգել մօքէն իսկ չէր անցըներ: Միացեալ Նաշան-
դաց երկաթուղիներու քարտէսն ուսումնասիրելով երկու բա-
նի քաջ վերահասու եղած էր, նախ՝ թէ գոյութիւն ունեցող
գծերը լաւ կառավարուած չըլլալով՝ դրեթէ ոչինչ արդիւնք
կուտային, երկրորդ՝ թէ հնարին էր երկարած գել այդ գիծերը
և թէ օգտակար ճիւղաւորութիւններով կցելով զանոնք՝ քա-
ռապատիկ արժէք պիտի գտնէին:

Գիշ անտեսուած գծեր դիւրագնի ծախու առնել, իմաս-
տուն և ժիր մատակարարութեամբ վերակազմելով զանոնք՝
կարելի կատարեղաործութիւններն ներմուծել, յետոյ շահով
ծախել և կամ պահել՝ շահը ինք վայելելու համար: Այս էր
աշտ հին նաւատէրին խորհուրդը:

Քառնելիւս Վանդերպիլդ շահադէտներու վրայ յոյս չդնե-
լէ զատ՝ շատ անգամներ կոխ իսկ ունեցաւ անոնց հետ Նիւ-
եորքէ Հարլէմ երկաթուղւոյն բաժնեթուղթերը 45 և 20 տո-
լարի գնած էր նա, որոնք չուտով 60 տոլարի, յետոյ 70 տո-
լարի և մինչև իսկ իրենց ներկայացուցած դրամագլուխի գնով
ծախուեցան՝ երբ իմացուեցաւ թէ քաղաքապետութիւնը նոր
արտօնութիւն մը շնորհած էր Վանդերպիլդի: Գործն սցապէս
յաջող կ'երթար՝ երբ այս վերջինը հասկցաւ թէ մի և նոյն քա-
ղաքապետութիւնը՝ որ այդ շնորհումն ըրած էր իրեն, Հարլէմի
արժէթղթոց խնայուին կը խաղար, ամսուան մը պայման օրով
90 ի ծախելով զանոնք:

Ինչ սլատահած էր: Պատահածն այս էր որ քաղաքապետու-
թեան անդամք գաղտնի որոշում ըրած էին յարմար ժամուն
բեկանել իրենց արտօնութիւնը, այն հաւանական յոյսով որ
բաժնեթուղթք 40 տոլարի և աւելի վաճի իսկ պիտի իյնային, և
90 տոլարի ծախած ըլլալով լաւ շահ մը պիտի հանէին՝ մինչոյն
ժամանակ կործանելով մեծ դրամատէրը՝ որմէ կը նախանձէին:

Ի սկզբան այլալեցաւ Վանդերպիլդ. քաղաքապետականաց
խորդախութիւնը՝ որ իր հաշւոյն մէջ չկար, կը չփոթէր գինը:
Այլ շուտով մ'ըրաւ իւր որոշումը. պիտի շարունակէր ծա-
խու առնել՝ եթէ բոլոր հարստութիւնն իսկ հարկ ըլլալ
նուիրել այդ գնումներու: Ասպարէզ ելաւ ուրեմն, գնելով
և մանաւանդ իր մարդիկներու ձեռքով գնել տալով բոլոր
բաժնեթուղթերը: Այս միջոցին քաղաքապետականք և իրենց
գաւալիցները շարունակ կը ծախէին բացէն, եղածէն աւելին
իսկ կը ծախէին . . . :

Մէյ մ'ալ յանկարծ արտօնութեան վճիռը կը բեկանի, և դաւադիրը հրապարակ կը վազեն քաջայայտ՝ թէ 90 տոլարի կանխաւ ծախուած բաժնեթուղթերը խիստ վար գնով պիտի գնէին:

Զարմացած մնացին տեսնելով թէ Հարլեմի թուղթերու գիները կը մնային միշտ ամուր, ու մանաւանդ թէ կը բարձրանային անգամ. երեք օրուան մէջ 179 ի՛ կ'ելլէին անոնք:

Ծախողներն այն ատեն հասկցան թէ բոլոր գտնուած թուղթերը ի հաշիւ Քոռնելիոս Վանդերպիլի էին, և թէ ա՛ն էր կտցութեան տէրը՝ սակարկութեան պայմաններն ուղածին պէս որոշելով:

Պարտաւորեցան կատարել իրենց յանձնառութիւնները, և անոնցմէ շատեր այս կերպով մոխրի վրայ նստան:

Այս ատեսակ դէպքեր շատ անգամ կրկնուեցան. հին նաւա-յարդարը միշտ յաղթող ելաւ: Զորս երկաթուղւոյ գլխաւոր գծեր գնեց, թո՛ղ երկրորդական մանր գծերը:

Ութսուն և մէկ տարեկան էր Քոռնելիոս Վանդերպիլը՝ երբ սիարերան վկայութեամբ երկաթուղիներու թագաւոր ճանչցուած՝ վերջապէս գործելէ քաշուելու որոշումը ըրաւ:

— Կենացս իւրաքանչիւր տարին մէյմէկ միլիօն տոլար չա-հած եմ, կ'ըսէր այս առթիւ, և բանին լաւագոյն կողմն այն է որ իմ աշխատութիւնս եռապատիկ գին արժեց Միացեալ Նա-հանգաց ժողովրդեան համար:

1868 ին՝ յիսուն և հինգ տարի ամուսնութենէ ետք Քոռնելիոս Վանդերպիլը իր կինը կորոյս: Տարի մը վերջ՝ այդ գործաւոյտ մարդը իրեն աղդակից ծագկահասակ աղջկան մը հետ կը կարգուէր: Մեռաւ 1876 ին հարստութեանը մեծա-ղոյն մասը՝ 90 միլիօն տոլար՝ կտակով ձգելով իր անդրանիկ որդւոյն՝ Ուիլլէմի:

Երկաթուղիներու նոր թագաւորը յիսուն և վեց տարեկան էր այն ժամանակ. իր հօր աւանդութիւնները շարունակեց ճշտիւ: Ասկէ՛ տասն տարի յառաջ կրկնապատկած էր իր հարս-տութիւնը, և մեկ երկիւիօն ֆրանք ունէր:

Այն ատեն Ուիլլէմ վանդերպիլը որդեց փոքր ինչ դրօս-նուէր: Պաշտոն մը չի՛նէլ տուաւ իրեն համար՝ որ Ամերիկայի մէջ գտնուածներուն ամենէն գեղեցիկն ու նաեւ ամենէն մեծածա-խըն էր: Դուռնը միայն արժած է 20,000 տոլրոյ: Այս պաշտօնի մէկ թեւը նուիրուած է պատկերներու, զօրոնք ծախու առնե-

լու համար Ուիլեյմ Բաղմաթիւ ուղեւորութիւններ կատարած է յԵւրոպայ: Երբ պատկեր մը հաւնէր, մինչև 500.000 տոլար կը վճարէր զայն ստանալու համար:

Միւսին ժամանակ կը սիրէր իր հայրենի երկիրը դարդաբեւ մեծագին յիշակերտներով: Եգիպտոսէն բերել տալով Նիւ-Սօրքի կեդրոնական դարաստանին մէջ կանգնել տուաւ կղէտպատրայի կոթող անուամբ ճանչցուած հնութիւնը, կէս միլիոն տոլարի ընծայ մը: Վարժարաններ ալ կանգնեց, և իր հօրմէ հիմնուած Թեննեսիի համալսարանն ամենաճոխ հասոյթով մ'օժտեց:

Իր անբաւ հարստութիւնը կառավարելէ յոգնած՝ մեռաւ 1884 ին՝ Թողով 80 միլիոն տոլար իր անդրանիկ որդւոյն Բոննիւսի, 55 միլիոն տոլար իր երկրորդ որդւոյն, 10 աւան միլիոն տոլար միւս չորս դաւակներուն: Մնացեալը՝ շուրջ 8 միլիոն տոլար՝ մարդասիրական զանազան հաստատութեանց բաժնուեցան:

Վանդերպլիլի կենսագիրը անոր անցուցած վերջին տարիներու մասին խրախուսիչ նկարագրութիւն մը չ'ընծայեր մեղ. «Ուիլեյմ Վանդերպլիլ, դաղունի մարացիկներու ամբօխէ մը կը նեղուէր յարածամ. չէր անցներ շարաթ՝ ուր զըրաւոր սպառնալիք չընդունէր՝ թէ իր տունը կրակի պիտի տային կամ պիտի սպաննէին գինք: Ատեն ատեն ուժանակով լի ծրարներ կ'ընդունէր՝ բացուած միջոցին սոյթելու համար: Իր կենաց վերջին տարիները պարտաւորեցաւ հրաժարիլ հետի չըջախտութենէ, զի մարացիկներու հրոս մը իր չորս կողմն առնելով՝ վայրկեան մը հանգիստ չէր թողոր: Այս ամենը և իր դործերու սրտաւշուք հոգերը գիշերն ի բուն բունը կը կտրէին աչքերէն: Բարձրակը կորսնցուց բոլորովին և ի վերջ ի վերջոյ կաթով կը սնանէր միայն: »

ԻՍՐԱՅԷԼ ԱԶԳԱՑ ՄԷՁ

Այս վերնագրով Պ. Ա. Լ.- Պօլիւս անուանի մատենադրին յօրինած մի գրքին վրայ չէ որ պիտի խօսինք՝ գիրք մ'որ ընթերցանութեան արժանի է, Իսրայէլի ժողովրդեան թափառիկ ու արկածալի կենաց այլ և այլ վիճակներու նկատմամբ իմաստասիրական ոգւով դրուած պատմական դէպքերու համար,

այլ պիտի խօսինք Հրէի մը հրէից վրայ ըրած զխտորութեանց մասին Պ. Սպեարի հանդէսէն քաղելով: Այս յօդուածին հեղինակն է, արդէն հանրածանօթ հրապարակագիր՝ Մարտ Նորաաու, որու մի երկասիրութենէ (Պայմանադրական Ստուծինհեր ելլն) արդէն հատուածներ քաղած և մեր ընթերցողներուն հաղորդած ենք հանդիսիս միջոցաւ, և որ կը փորձէ բացատրել թէ — ինչո՞ւ համար հրեայք ատելի եղած են — » : Թեպէտ արդի պարագաներու մէջ, ուր Տրէյֆլեսեան և հրէական խնդիրն այնքան ազմուշ կ'հանէ, շահեկանութիւն սենին:

* * *

Պ. Մարտ Նորաաու նախ կ'հարցնէ թէ ի՞նչ պատճառաւ աշխարհիս ամեն քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ հրէական կամ աւելի ծանօթ ու կոշտ մակիրով, հակասեմական խնդրոյն շուրջն այնքան ազմուշ ու շփոթութիւն կ'առնուին: Անհիմն կ'ըսնէ այն կարծիքը թէ հրեայք ասելի են, վասն զի վատ յատկութեանց տէր են: Հրեայք կրնան պարծիլ, ընդ հակառակն, ինչպէս ամեն երկրի վիճակագրական ծանօթութիւնները կ'հաստատեն, թէ զրեթէ անմասն են այլ և այլ ոճիրներու, մարդասպանութեան, բռնաբարութեան, զոգութեան, եղուղակութեան, որ շատ անգ կ'զոգնուին: Հրէից մահապաշտակն աւելի համառօտ, ամուսնութիւններն աւելի շատ, ազգահաղանն նուազ յաճախ են բռն սարիշ ժողովուրդներու մէջ: Բարձրագոյն ուսումնարաններու և վարժապետանոցներու մէջ շատ աւելի հրեայ ուսանողներ կ'ընտրուին, երբ անոնց մուտքն արգելուած չէ (ինչպէս ի Ռուսիա և Ռումինիա) իրենց թմբուոյն համեմատութեամբ քան սարիշ ս և է ազգի մ'ուսանողները: Պ. Մ. Նորաաու հրէից դէմ ստեղծական զգացումը կը վերագրէ ցեղային ու բարոյց տարբերութեան: Բնական է որ մէկը մեզմէ տարբերի, կ'ըսէ, խեղայն հակաիրաւութիւն մը կ'ըլլա՞նք անոր դէմ, վասն զի նա կ'վրդովէ մեր կաղմական սովորութիւններն և կ'ստիպէ մեզ նոր ճիգեր ընելով համակերպիլ, ինչ որ միշտ անմասնելի է ու տաղաւայի: Արդ՝ եթէ փոքրամասնութիւն կ'կազմեն անոնց որ մեզմէ կ'տարբերին, բնաւ չենք աշխատիլ անոնց դէմ մեր հակաիրաւութիւնը զօղելու կամ սրբօրելու համար: Հետեապէս թշնամական պիտի մ'է որ կ'ծաղի այդ ժողովրդեան դէմ և հեռագետէ կ'ծանրանայ:

Վասն զի հոգեբանական օրէնք մ'է որ մանկտին, վայրենիքն ըրն և բարեկիրթ այլ դատելու կարողութենէ զուրկ անձեր իրենց ազկտից պատասխանատու կ'համարին անոնք որ այդ թշնամական ոգին գրգռած են անգիտօրէն: Միշտ արած տարբերութեան բերմամբ կ'ծագի այդ իրողութիւնն, և այդ տարբերութեան վերջ տալով միայն կարելի է խնդիրը լուծել: Առտի հրեայք՝ որպէս զի այսուհետեւ շտառապին ատելութեան և հալածանքի հարուածներէ, որպէս զի կենաց բնական պայմաններուն մէջ գտնուին, կ'պարտաւորին կամ փոքրամասնութիւն լինելէ դադրել կամ այլ ազգերու նկատմամբ իրենց խտրութիւնները ջնջել: Ուրեմն հարկ է հրէից համար կամ տարագրել Պաղեստին մեծամասնութիւն կազմելու համար, և կամ ձուլուիլ այն ժողովրդոց հետ որոց հետ կ'ապրին: —

Յօդուածագրին այս խորհրդածութիւններն այնքան քաջաշնորհական չեն հրէից համար, որ, սակայն, ոչ այնքան ցեղային տարբերութենէ, որքան ազտութեւն ու նենդալի կենցաղավարութեամբ առելի եղած են գրեթէ ամեն ժողովրդոց մէջ: Պ. Մ. Նորտաու չշշափեր հրէից առեւտրական և յատկապէս սեղանաւորական գործողութեանց մէջ բռնած ընթացքն, և կ'հարցնէ — Ինչ ըրած են հրեայք որ սիրուին —: Կ'պատասխանէ թէ քաղաքական մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած են, և Անգլիա եղած է հրեայ սեփական մարդոց դպրոցը: — Տիրապելի մասին ամեն բան որ կրնաց ըսուիլ ըսուած է: Միայն այսչափքս կ'աւելցնեմ, կ'ըսէ Պ. յօդուածագիրն, որ իր անուան փայլն շարունակ կ'աւելնայ: Լոնցին այն ձայներն որ զինքն իբրեւ բազմախոհ իր խաբերայ մը նշանակեցին: Աւելի լուրջ քննադատութիւն մը կ'խոստովանի թէ ինչ որ իր Արեւելեան երեւակայութիւնը կ'կոչուէր, իրօք խորագիտութիւն, գրեթէ մարգարէական սուր ոգի մ'էր, և թէ ինք՝ Տիրապելի քան տարի առաջ գուշակեց բոլոր մեծ տէրութեանց գաղթական քաղաքականութեան տարածումն քան ուրիշ ամենէ սքանաւոր ժամանակակիցները: Պատմն Հենրի ալ Ռօբինս լորտերու ժողովին մէջ արժող ստացաւ իր կուսակցութեան և երկրին մատուցած ծառայութեանց համար: Լորտ Հերչլ անմահ անուն մը պիտի թողու Անգլիոյ ազատական կուսակցութեան մէջ. Սրբ Տրուինտ Ռօլֆի խորհուրդը կ'անդուրէ երբ զիւսանդիտական դժուարին խնդիր մը ծագի յԱնգլիա: Նիւա Չէլանտի նախկին վարչապետը՝ Սոթ Ճուլլէն վօկէլ, քայքայած

աղբատ զաղութ մը տնտեսութենէ ազատեց և մշակական ու ելմտական բարօրութեան ճամբան բերաւ զայն: Բայց Գերմանիոյ մէջ տնգամ հրեայք զերակշիւ զեր մը կտատարած են: Գերմանիոյ առաջին Բաղմէնդի նախագահն եղած է մկրտուած հրեայն՝ Լաուարդ Սիմսըն, մինչ Ֆրանքֆրըդի մէջ գումարուած այդ ժողովն բաղկացած էր ամենէ անուանի բանաստեղծներէ, բաղաբազէտներէ, գիտնականներէ, ինչպէս Ուլնա, Առաթ, Ճահն և այլն: Նոյն ժողովն իբրեւ զեր նախագահ ընտրած է Կապրիէլ Ռիէնսըր հրեայն: Ֆրանսայի մէջ 1848 ին Կուտշօ հրեայն ելմախց պաշտօնեայ եղած է և երկիրը գրամական մեծ վտանգէ ազատած է: Ֆուլտ Կափօլէօն Գ. ի օրով պանծային վիճակը բարուրած է: Ժիւլ Միմօն Լուէնի հրէի մ'որդին էր:

Մարքո և Լասալ ներկայ ժամանակիս ամենէ նշանաւոր քաղաքական շարժման մը պարագլուխ կանխած են — այս է՝ ընկերակցութեան: Գերմանիոյ ընկերական ուսմակաւետութեան երեք գլխաւոր պետերէն մին է Սինկը հրեայն: Տօք. Ատլէր և Տօք. Լյւէնսփօկն հրէաներն Աստորիոյ ընկերակցական կուսակցութիւնը կազմած են և այլն:

Ախալ է կարծեք, կ'յարէ Պ. Նորատու թէ հրեայք առևտրական հակամարտութիւն ունին: Հրէին բնական հակումն է զէպ ի քաղաքականութիւն: Ամեն տնգամ որ ազատ ասպարէզ գտած է, քաղաքական առաջնակարգ դիրք մը շահած է: Ակամայ առևտրական գործերու կ'հետեի: Իրաւ շատ հրէաներ այսօր առևտուրով կ'ըլատդին, և մի քանի երկիրներու մէջ վաճառականութիւնը հրէից ձեռքն է, բայց յայտնի է թէ այս ասպարէզն ընտրած են չէ թէ յօժարամտութեամբ, այլ դառն հարկէ ստիպուած, վասն զի իրենց Միջնագարեան հալածիչներն ուրիշ բաց ասպարէզ մը չէին թողած անոնց առջև: —

— Սակայն Պ. Նորատու, զանց կ'ընէ յիշելու որ հրեայք առաջին կարգի զրամադէտներ են, և տեղ տեղ իրենց սեղանաւորական գործունէութիւնը ծայրայնղութեան ու մոլութեան կ'տանին: Անուրանալի է որ իբրեւ շարքաշ, գործունի, աւանդապաշտ և տնտես ժողովուրդ հրեայք, որ աշխարհիս ամեն կողմն կ'գտնուին, և՛ յասկապէս յիշրուպ, թէ՛ զրահան, թէ՛ օրադրական, թէ՛ ընկերակցական ձեռնարկներու մէջ գերակշիւ զեր մը կ'կատարեն, գովելի յատկութիւններ ունին և իրենց միաբանական ուղով, ամեն հակասեմական շարժումներու և ցեղային թերութեանց հակառակ, փայլուն աղաղայի մը սահմանուած են:

ԾԱՂԻԿ

Այս հանդէսն որ իբր կէս զաւելջտական կ'հրատարակուէր ժամանակէ մ'իլեր, Լուսոյ տեղի տալով սկսած է նոր լոյս տեսնել արդէն ծանօթ Ղ. Բոլատ էֆէնտիի խմբագրապետութեան, և Ռ. Սաղայեան էֆէնտիի տնօրէնութեամբ :

Արդէն Թաղկի երեք թիւերն մեզ հասած են, և ջղջ կտան որ բանխում և միւր խմբագրապետին ներքեւ խմբուած են եւսանդուն և հմուտ աշխատակիցներ և անոր ուղղութեամբ պատրաստ են այս նոր օրաքերթին՝ ազգային, քաղաքական, տնտեսական, գրական, գիտական բնախր յօտուածներ տալով նոր փայլընծայել և Հայ Հասարակութեան մտաւոր զարգացման գործին ազդու ապէս սատարել :

Հետեւապէս մեր խնդակցութիւնը յայտնելով այս նոր թերթին հրատարակութեան առթիւ, յարատուութիւն, յաջողութիւն և առատ բաժանորդագրութիւն կ'մաղթենք, քանի որ մանաւանդ իր չափաւոր տարեգնով մատչելի է ամենէ համեստ քսակներու : Տարեգին 70 դր. Կ. Պօլսոյ համար, 90 դաւառներու, 23 ֆր. Արտասահմանի :

ԼՈՅՍ

Ոչ նուազ փափաքելի է որ Թաղկի նախորդ Տնօրէն, Մարտիրոս էֆ. Տէօքմէճեան, Լոյս թերթը ձեռք առնելով առաջնական պէս յաջողութիւն գտնէ, և անշուշտ պիտի գտնէ, քանի որ միեւնոյն ուղղութեամբ և պարունակութեամբ պիտի շարունակէ Լոյսը հրատարակելով ազգային, քաղաքական, բանասիրական և երգիծաբանական յօդուածներ, որ ախորժով կ'կարդացուին ժողովրդեան մէջ, իսկ

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿՆ

որ Բոլատ էֆ. ի խմբագրութեամբ կ'հրատարակուէր, միթէ պիտի դադրի : Ըստ մեզ այդ կարեւոր անուամբ կարեւոր տեղ մը բռնող թերթին բնական խմբագիրն ու հրատարակիչն պարտի լինել նոյնինքն Արտօնատէրը Արմէն էֆ. Լուսինեան, քանի՜ ուրիշ մը, քանի որ Արմէն էֆ. արդէն ծանօթ է իր գրական գործունէութեամբ, կարող է, եթէ քաջալերութիւն գտնէ և իր գործերը կ'ներեն, շարունակել իւր թերթին, ինչպէս սկսած էր, և ժողովրդեան լուսաւորութեան սատարող գրուածներով զայն զարդարել :

Յուսալի է որ այս առաջարկն բնդունելի կ'լինի, և եթէ ոչ առանձին, Արմէն էֆ. ընկերութիւն մը կազմելով Հանրագիտակին հրատարակութեան ջանադիր կ'դառնա :

ԼԱՅ ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾ

Հանդիսիս նախորդ թիւոյն մէջ ծանուցանելով Պ. Յակոբ Փափազեանի վեհնտիկէն վերադարձն՝ յայտներ էինք նաև որ

իր ուսած արուեստը կատարելագործելու և վերջնական վկայադիր մը ստանալու համար, կարևոր է որ Հռոմի քանդակագործութեան ակադեմիան մտնէ և գոնէ երկու տարի ևս աշխատի Արդ՝ այս նպատակին հասնելու համար առ նուազն մէկ տարուան ծախուց գումարի մը պէտք ունի, երկրորդ տարուան ինք տուանձին չաշէլու յուսալով: Բայց այս ծախքն ինչպէս ճարել: Խմբագրութիւնս արժան կ'գտայ մի քանի միջոցներ առաջարկել Հայ ուսումնասէր Հասարակութեան: Առաջին միջոցն է ունեւոր անձի մը կողմէ ձեռնառութիւն կամ 50-60 ոսկւոյ փոխառութիւն, երկրորդ միջոցն է հանգանակութիւն, իսկ երրորդն՝ արուեստասէր անձերու կողմէ յանձնարարութիւններ՝ յանձնարարողներու կիսարձանն լուսանկարներու վերայ շինելու, և կամ ուրիշ արուեստի վերարձեւալ գործեր Հռոմէն հայթայթուելու պայմանաւ՝ Պ. Յակոբի կողմէ, մէն մի գործի գնոյն առ հաշիւ անոր կանխաժամար մ'ընելով: Այս վերջին միջոցն աւելի գործնական կ'երևի, բաւական է որ մի երկու անձեր գտնուին քաղքին մէջ իրենց անդրին կամ ուրիշ գործ մը ապստրել տալու և կանխաւ վճար մ'ընելու յոռաբանութիւն: Յուսարի է որ մեր այս կոչումն անլսելի չմնար, և Պ. Յակոբ կը յաջադի հսկանքների վերջերը ճամբայ ելնել դէպ ի հռոմ և արմատագործութեան վարպետ դառնալով պատիւ բերել իր Ազգին:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երկրաշարժ. — Ամսոյս Տին չորեքշաբթի առտու ժամը 4ին երկրաշարժի սաստիկ ցնցում մ'որ 40 երկվարկեւի չափ տեւեց ըստ քաղաքս ահա դողի մէջ թողուց: Այս սոսկալի շարժման կեդրոնը Մէանարի աւազանը կ'ընդունէ ինչի, Այտընի ու Սարայ քէօյի միջև: Այս վայրէրէն հետզհէն հասած գրութիւնները շատ տխուր դոյներով կնկարագրեն երկրաշարժէն առաջ եկած աղէտքն ու աւերումներն: Այտըն իբր թէ երկուքի բաժնուած է կ'ըսուի: Ետտ առններ, եկեղեցիներ և մզկիթներ փլած ու խարխլած են: Բազմաթիւ մարդիկ փառակներու ներքե մնացած և բիւրաւոր բնակիչներ անտուն և անպատասխար դառնորէ մէջ թափառական կ'ընթին: Այտընի մէջ քանի մը հարիւր շէնքեր կործանած են և նիւթական վնասն 150 հզր. ոսկւոյ կը հասցնեն: Մի և երկու աւերումները, հոգի կըռմներ, և կենաց կորուստ պատահած են նաև յՕմուրլու, Սարայքէօյ Նազիլի ուր ոսկաւաթիւ տուններ կանգուն, մնացածը, կիսափուլ: Ի Տէնիզլի ինչպէս կ'հաստատուի, ահաւի ու յետին ծայր աղէտալի հետքեր թողած է այս երկրային պատահան և անմիջական օգնութիւններ անհրաժեշտ են: Այտընի Բարձր կուսակալն իր սովորական հոգածութեամբ անմիջապէս պարտու պաշտօնը տնօրինեց որ վիրաւորեալները դարմանուին: Վեհափառ Սուլթանն, իր դթառատ վեհանձնութեամբ, հրամայեց որ

խիւղն վիրարոյժներ ու բժիշկներ զրկուին աղէտից վայրերն որպէս զի հարկ եղած խնամքն տրուի: Քաց աստի՛ հազար ոսկւոյ նպաստ մ'իւր անձնական գանձէն ուղարկեց՝ պատուիրելով որ անտուն արկածեալները տեղական իշխանութեանց կողմէ պատասպարուին: Արդէն յոյն հասարակութիւնն ալ բժիշկներէ մասնախումբ մը կազմելով Այտըն յուղարկած է:

Հրեղին երեւոյթ.— Ամառս 4ին ժամը երեկոյեան 8 1/2 ին մօտ մեաւորական երևոյթ մը տեսանելի եղաւ երկնից երեսն: Շքեղ վաղանցիկ մ'արեւելքէն դէպ ի երևմուտք անցաւ այնքան շողուն լոյս մը սփռելով որ պահ մ'երկին բոցավառ գոյն մ'ստացաւ:

ԳՐ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ինչպէս որ կան ընտանիքներ աւելի տունէն դուրս բան ներսն ապրող, նոյնպէս կան և ժողովուրդներ, որ փոխանակ իրենց ներքին գործերու կարգադրութեամբ զբաղելու, արտաքին խնդիրներով ուրիշին, զրացւոյն գործերով կ'զբաղին: Փաղաքական ներկայ վիճակին նայելով, և յատկապէս Տրէյֆիւսի դատին առթիւ՝ այս եղած է ոչ միայն եւրոպական այլ և ուրիշ ազգերու ընթացքը: Այդ դասն հանրային ուշ և հետաքրքրութիւն աւելի կ'շարժէ բան ուրիշ ո և է խնդիր, և ինչո՞ւ, վասն զի այդ դատին ներքեւ ազգերու համար արդարութեան մեծ դատ մը կայ, իսկ դատին տիրոջ, Ֆրանսացիին համար, զինուորական պատուդ և ազգային նուաստութեան կամ վերականգման խնդիր մը, անոր ստանալիք ուղիղ կամ վատ լուծման համեմատ: Եւ լուծումն եղաւ, վճիռը տրուեցաւ Ռէնի մարտական ատեանին մէջ, թարտամ, երկդիմի, անորոշ վճիռ, որ վերստին վճռուելու բնութիւնն ունի: Եւ ի՞նչ է այդ վճիռը — այս է թէ Տրէյֆիւս յանցապարտ է (մասնիչ), բայց մեղմացուցիչ պարագաներու պատճառաւ իր պատիժն տասնամեայ բանտարկելութիւն պիտի լինի: Այս բաւական չէ, մարտական ատեանը կ'առաջարկէ նաեւ առ որ անկ է, որ հարիւրապեան աստիճանազրկութենէ ազատ մնայ: Արդ՝ կ'հարցուի ամեն կողմէ թէ ի՞նչ տեսակ վճիռ է այս, որ երկուքի գէմ հինգ դատաւորներու մեծամասնութեամբ տրուած է: Եւրոպական մամուլն ինչպէս և Ֆրանսական մամուլը լուրջ և արգարասէր մասն կ'պատարնեն ու կը նշաւակեն Ռէնի ատեան, որ ամեն մ'աւելի հարիւրաւոր թեր ու դէմ վլլաներ մոտիկ ընելէն և Տրէյֆիւսի ի պաշտպանութիւն մէջ բերուած ջախջախիչ փաստերն անկարեւոր և սուտ ու

մութ վիպյութիւններն արժէքաւոր դատելէն ետե՛ կ'համարձակի
անպարտ հրատարակել բուն մատնիչն Խթերհաղի, կցակին
հեղինակն, տը Քլամ, թղթանհնդն և ուրիշներ և անմղ մը
յանիրաւի դատաւարտել: Եւ իրօք՝ ինչ հարկ կար ատեան
կազմել, անուանի զօրավարներ ու անձեր, Քալմիք Բերիէ, Յը-
րէսինէ, Մէշսիէ, Պուատէֆո, Ռօմէ, Պիյեօ, Կոնզ, Մոռել ևյլն
վիպյութեան կոչել, քանի որ կանխակալ ողուով առաջին նիս-
տէն կրնար այդ վճիռն արձակել, որ առաջուց եփուած պատ-
րաստուած էր մի միայն Սպայակոյտին մի քանի անպատիւ
սպաները պատժէ ազատելու և իբր թէ բանակին պատիւն ա-
նադարտ պահելու համար, թէև Քրանսական արխաօրտ բա-
նակին պատիւն չկրնար ազարակ մի քանի անկանոն սպանե-
րու երեսէն, սպաներ որ զխաւոր պատժապարտներն են: Ահա
այսպէս մարտական տեսնն մը, զնդապետ Ժուօի նախագա-
հովմեամբ, կառավարութեան պատգամաւոր հրամանատար Քա-
սիէրի դատախաղութեամբ, լոկ երկու տարածայն քուէ ունենա-
լով, աշխարհի առջև արդարութեան դէմ գործած կ'համարուի
և Քրանսական մեծ Ազգէն ճակտին ազտ մը բերելու կ'յան-
դգնի: Այս է հանրութեան կարծիքն, նաև այս պիտի լինի,
կարգ մը ժողովուրդներու և հակահրէական խումբերէ դատ, ամեն
ըջտիսոհ Քրանսացուց կարծիքը: Սակայն այդ ազտը սրբելու
համար արդէն հարկ եղած միջոցներ ի գործ կ'դրուին: Տրէյ-
ֆիւս վերադննութեան իրաւունքը կ'արհանջէ, իրաւ, սակայն
Հանրապետութեան նախագահին շնորհն կ'ընդունի իր ազա-
տութեան հետ և այսպէս ոոյն նրկար և ժամանակիս ամենէ
նշանաւոր ու տարօրինակ խնդրոյն վերջ կ'տրուի, թերևս նոր
մք գորդելու համար, քանի որ, ինչպէս կ'ըսուի, Քրանսացին
չկրնար ապրիլ առանց յուզման: Միայն կան պարագայներ՝
որ յոյզն ու ծիծաղն կի՞ն ոչ դաւեշտական, եղբարկան վախ-
ճան կ'ունենան, և ծանր չաբեաց ատիթ կ'լինին: Եւ միթէ
ծիծաղելի չէ՞ հակահրէական կուսակցութեան պէտա Պ. Կերէնի
ըմբոստութիւնը և տատնէն աւելի կուսակիցներով Շապուլ փո-
ղոցի մի տան մէջ պատապարտելով՝ կառավարութեան քթին
խնդալը, և միթէ ցաւալի չէ՞ որ այս յիմարական շարժման
հեռահանօց կարգ մ'ընկերվարականներ ալ (Օգոս. 25 Ն. Տ.)
բունի Սէն Ժօղէֆ եկեղեցին կ'մտնեն, կահ կարասի կ'խորտա-
կեն, կ'այրեն, Ժիւռնալ Տը Բէօրլէ խմբագիր՝ տաքզուր
Սկասաթիէն Յոռի առաջնորդութեամբ, « անկցին », ժողովանե-

ըրն սօսալով ծանր շփոթութեանց առիթ կ'լինին, ստալիաններու հետ կուտի կ'ընտելն և շատեր կ'զարնուին ու կ'վիրաւորուին: Թէև Պ. Կէրէն անձնատուր կ'լինի ստալիանութեան, բայց միւս կողմէ վերստին կառավարութեան գլխի գլուխներ ու զաւարական նշաններ երեւան գալով այլ և այլ կասկածելի անձերու բնակարանները խնդարկութիւններ կ'կատարուին և շատեր, և յատկապէս Տէլուրէտ և իր համախոհներ ծանր ամբաստանութեամբ կ'ձերբակալուին, և ոլտի դատուին ծերակուտական բարձր ատեանի մ'առջև՝ իբրև գաւաղիւր և Հանրապետութեան Թշնամի: Կառավարութիւնն ներկայ պարագային միջամեն զգուշութիւններ ձեռք առած կ'երեւի ու և Լազարաւան շարժման առաջն առնելու, և մանաւանդ բանակը կարգապահութեան մէջ պահելու, շնանակ՝ որ կրնար մոլորիչ կարգ մը խռովաւոր և փառամոլ զօրապետներու թելադրութեամբ և ամէն բան վեր ի վայր տալալն: Եւ լերեւս այս կանխատեսութեամբ պատերազմական պոռնութեան, զօրավար Կալիֆէ բնութագրութեան նշաններ ցոյց տուող սղաններ և մանաւանդ զանազան անհաղանգութեան գրգռող անուանի զօրապետն Նիկիթէ հեռացուց իրենց զօրաքաժնէն և վերջինն իր բարձր պաշտօնէն արձակեց:

Ուշադրութեան արժանի ուրիշ ինքիւր մ'է նաև Գրանսփալի խնդիրն, որ այնքան ամիսներէ ի վեր Ալիքիկեան Հանրապետութեան նախագահ Պ. Քրիւկէր և Անդրիոյ կառավարութեան մէջ բանակցութեան նիւթ եղած, առաջարկներու և հաւանաբաններու առիթ տուած Լազարեան վերջնական լուծում մ'ընդունելու: Այս վերջին օրերս խնդիրն աւելի ծանր կերպարան մ'առած կ'երեւի բանի որ ղեկու զօրութեամբ դայն վճակու խորհուրդներ և սպանալիք կ'լսուին երկու կողմէ: Պ. Քրիւկէր կ'մերժէ Անդրիոյ պահանջած գերիշխանութիւնը Պօլսնէրու վրայ, միայն հինգ տարուան բնակութենէ ետեւ ի Քրիւկէրի՝ Ռիզլէաններու բաղարացիութեան իրաւունք տալու կը հաւանի:

Պ. Չէմպլէյն հնաեւալ իմաստաւ հեռադիր մը կ'ուզէ Գրանսփալի կառավարութեան, որ կերպ մը վերջնադիր կ'համարուի:

Ա.) Բազոր Ռիզլէաններն վեցամեայ բնակութենէ ետք ընտելարկութեան իրաւունք ունենան:

Բ.) Հանրային գաւառակներու վերաբաւեցիկ երեսփոխանական ակումներու մէկ բառորդը:

Գ.) Հայաստանի և բրիտանական տարրներու հաւասարութիւն առջ. ժողովին մէջ:

Դ.) Նախագահական և այլ ընտրութեանց ատթիւ հին ու նոր ընտրողներու մէջ համադրութիւն:

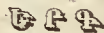
Եւ Պ. Չեմպրէյն կ'սպասնայ ուրիշ ազգու միջոցներու զիմելու եթէ Պ. Քրիւկէր այս պայմանները չընդունի և հարաւային Ափրիկէի մեջ իրաց վիճակն այսպէս շարունակուելու պատճառ լինի: Պ. Քրիւկէր կ'յուսայ Անգլիոյ սահանջմանց հակառակ միջամտութիւն մ'ներսպական տէրութեան կողմէ, բայց այդ միջամտութիւնը ցարդ երեցած չունի, և յուսալի է որ վերջին ժամուն Պ. Քրիւկէր զիջանի և պատեհաբար բաղդին չմատնէ հանրապետութեան կացութիւնը:

ժանտախտն, որ տակաւին կ'ճարակի Հնդկաստանի մի քանի կողմեր, և մասնաւորապէս Պոմպէի մօտ՝ ի Բունա, և աւելի թեթեւ կերպով, յԱլէքսանդրիա, երևան ելած է նաև Օբորդօ քաղաքն և Ռուսիոյ Ատտէրխանի գաւառը, և ամեն տեղ հարկ եղած զգուշական միջոցներ ի դործ կ'դրուին այդ պատուհասին առաջն առնելու, պատուհաս որ՝ ըստ բժշկական քննութեան, այնքան սուր նկարագիր մը չունի:

Ամերիկեան մեծ Հանրապետութիւնը չկրցաւ տակաւին Ֆիլիպպեան կղզիները բոլորովին նուաճել և Ակինալաօի հետ հաշտութեան դաշն կնքել, քանի որ, մի քանի օրադիրներու զբուռածին նայելով, բնիկներն տրամադիր չեն երևիր հնազանդելու անկախութեան փափաքելով: Եւ Նախագահ Մար - Քլինլի երբ մէկ կողմէ նոր զօրագունգ մը կազմել տարով Ֆիլիպպեան արշիպելագոսը զրկելու հրամաններ կ'արձակէ ու բաջալերական ճառով մը սլաւեաբազմէ վերագործող հալած մաշած զինուորները կ'ողջունէ, միւս կողմէ կ'յայտարարէ թէ Գուալաղոց սահմանադրական կառավարութիւն ու անկախութիւն պիտի չնորհէ, ի հարկէ միշտ Միաց. Նահանգաց թեարկութեան ներքեւ, թէև ռամկավարական կուսակցութիւնը հակառակ կ'գտնուի Մաք-Քլինլիի հետեւած երկրակալական աշխարհակալութեան և կ'սլաւարաստուին նախագահական մօտալուռ ընտրութեան առթիւ իրենց ընտրելին Պ. Պրայըն յառաջ ելի: Ծայրագոյն Արևելքի մէջ չինական զերմանական ու ռուսական զիւսնադէտներու միջև առևտրական և երկաթուղւոյ խնդիրներու մասին անպակաս են վէճեր, նոյնպէս ենթադրութիւններ ճաբանի և Չինոս մէջ կնքելի դաշնագրութեան մը մասին, որու ղեմ Ռուս կառավարութիւնը կ'բողոքէ, ինչպէս անպակաս են և զինուորական խռովութիւններ ֆրանսական Սուտանի գաղութներու և բնիկներու մէջ:

հնչէ նորագոյսի ինքնակալի մ'առջև, իր հաւատարիմ հպատակներուն խնամրհած պահուն. նոյնպէս կը նմանի այգեւերի ներդաշնակ ձայներուն, որ, երազուն վեռային ունկերուն մէջ սպրդելով՝ հարսանեաց կը հրաւիրեն զայն: Ահա՛ կ'երթայ հիմա, ոչ նուազ սիգութեամբ, լայց շատ աւելի տափանքով քան երիտասարդ Ալսիտե-սը, երբ նա ազատեց հեծեծուն Տրովան, ծովային հրէշէ վճարած կոյսի տուրքէն: Ես զոհն եմ, հոն կեցողները Տարաանեան կիներն են արտասուածոր աչքերով, որ ե-կած են մրցման ելքը դիտելու: Ադէ՛ Հէրքիւլէս, ապրէ՛ որ ապրիմ. դու որ կը մարանչիս, քենէ շատ, շատ աւելի երկիւղով կը դիտեմ պայքարը:

Նուագ մինչդեռ, ՊԱՍԱՆԻՍ արկղիկներուն վրայ ինքզին կը խորհի

Ըսէ՛ ինձի, ուր կը ծնի սերը,
Մշին մեջը. քե գլխուն մեջը ?
Ինչպիս կ'ապրի, ինչպիս կը սնի ?

Խօսէ՛, խօսէ՛:

Նա աջերուն մեջ կը ծնի,
Նշմարով կը սնի եւ սերը կը մեռնի
Օրորոցին մեջ ուր կը հանգչի:
Օն մահազանկ հնչեմք սիրոյ.
Ահա կ'սկսիս — Տինկ, տոնկ զանկ:

Ամենքը. — Տինկ, տոնկ, զանկ:

Պատանիս. — Այսպէս, արտաքին երևոյթը ստեղ-ինքնիրեն չը նմանիր. աշխարհս պաճուճանքէ կը խա-րախ հանապաղ: Որէնքի առջև, որ դատը, որչափ աւ-անարդար եւ նենգամէտ ըլլայ, դրա իշ ձայնով մը հա-մեմուած ըլլալով՝ չարութեան երևոյթը չը կարծեցնէր ? Կրօնքի մէջ, որ դատարարութի հերձուածը կայ, որ լը-ջադէմ անձ մը չորհնէ ե Սուրբ Գրոց մէջէն օրինակով մը չապարդօյցանէ, դեղատեսիլ զարդարանքով անոր

բրտու թիւնը ծածկելով ? : Ձը կայ մօլութիւն մը, որչափ ալ պարզ ըլլայ, որ իր արտաքին երևոյթով՝ առաքինութեան քանի մը նշաններ չը սեպհականէ : Փանի, քանի վատեր կան, որոց սրտերը աւագէ սանդուղներու չափ կեղծ են, և սակայն իրենց գունչերուն վրայ Հէրքիւլէսի և խոժուաղէմ Մարտի մօրուքը կը կրեն և որսնք, եթէ ներքնապէս քննուին, կաթի պէս սպիտակ լիարդեր ունին և քաջութեան սոյն նշանները՝ ինքզինքնին ահարկուցուցնելու համար միայն կը կրեն ? : Գեղեցկութիւնը դիտեցէք, պիտի տեսնէք որ կշռով կը գնուի այս առթիւ բնութիւնը հրաշ մը կը գործէ, որով գեղը որչափ աւելի ըլլայ, նոյնչափ թեթեւ կ'ըլլայ զայն ունեցողը՝ նոյնպէս ալ սա օձաձև ոլորեալ սոկեթոյր գէսերը, որ տարուն գեղեցկութեան մը զլուխը խիստ կայտառ ծփումներով՝ օդին հետ կը խայտան, յաճախ ծանօթ է որ երկրորդ զլուխի մը պոռոյզն են, և գանկը, որ զանոնք կը սնուցանէր, գերեզմանին մէջն է : Ուրեմն զարգարանքը, սոսկապէս, վտանգաւոր ծովու մը խարուսիկ ափունքն է, այն նրբահիւս պատրուակն է, որ Հնդկական գեղուհի մը կը սքողէ, մէկ բռնով, այն առերևոյթ ճշմարտութիւնն է, որ խորամանկ ժամանակները կ'զգենուն, իմաստնագոյններն իսկ թակարդելու համար : Ուստի, դու չքեղ սոկի, Միտասի կործր բուռ, քեզ չեմ ուզեր : Եւ ալ քեզ, դու ազոյն և տըռու միջնորդ մարդերու միջն, բայց դու, դու վտիտ կապար, որ աւելի կ'սպառնաս, քան թէ բան մը կը խոստանաս : քու աժգունութիւնը՝ պերճախօսութենէ աւելի կը յուզէ զիս և տհա քեզ կ'ընտրեմ : ուրախ ըլլայ վախճանը :

Քորջիստ — (Գլխով) Ինչպէս ալ յօդս կը ցնդին բոլոր ուրիշ կիրքերը, կասկածոտ մտածումները, յանխորհուրդքն ընդգրկեալ, յոսահատութիւնը, սարսափ երկիւղը և կանաչակն նախանձը : Ուստի, չափաւոր եղի՛ր, մեղմէ՛ պակշտմը, յամբ տեղացւոր ուրախութիւնդ, նուազէ՛ ապա չափազանցութիւնը : խիստ շատ կզգամ բարիքդ, այսինքնս : քաջ, չըլլայ որ դիս հեղձնու : Ծ

Պատանիս. — Ինչ կը գտնեմ հոս ? (Կապույտ արկղէն
բռնելով) Գեղեցիկ Բօրչիաի պատկերը: Որ կիսաստուածը
կրցած է այսչափ մերձենալ արարչութեան ? Կը շարժին
այս աչքերը ? Կամ արդեօք իմ բերքուն մէջն ցլա-
նալով՝ շարժուն կ'երևին ? Ահա հոս են անջատուն շուր-
թերը, քաղցր շունչով արահեսալ, ախշափ սղու արգել
մը հարկ էր, այնպիսի անոյշ բարեկամներ զատելու հա-
մար: Հոս մաղերուն մէջ նկարիչը, մամուլէի դեր խաղա-
լով՝ սսկեթել վարմ մը հիւսած է, թակարդելու հա-
մար մարդոց սիրտերը աւելի շուտ, քան մթիկները տօր-
դին մէջ: Բայց ներս աչքերը. — Ինչպէս կրցած է, ըստ
բաւականին, յստակ տեսնել զանոնք շինելու համար ?
Մէկը շինուած ըլլալով, ինձ կը թուի թէ, ասիկա կրնար
անոր տեսողութիւնը մթնցնել և միւսին շինութիւնը
արդիւնէլ: Սակայն տեսէ՛ք, որչափ որ դովեստներս այս
ստուերը կ'անիրաւեն, զայն ենթայարգելով, ախշափ ալ
այս ստուերը իրականութեան ետին կը սողոսկի: Ահա ա-
սիկ թուղթը որ իմ բախտին պարունակութիւնը և ամ-
փափումն է:

(Կը կարգոյ:)

Դու որ տեսնես չես ընտրեր,
Թող բախտիդ ինկածն յաջող եւ ընտրածդ ճիշտ ըլլայ:
Բանի որ այս երջանկութիւնը տեղի բաժին կ'իյնայ,
Դո՛ւ եղի՛ր եւ նոր մի փնտրեր:
Երեւսկե շատ կ'ախորժիս,
Եւ երեւսկե բախտդ իբր երանութիւնդ կ'ընդունիս,
Դարձի՛ր հոն, ուր բաւքիշդ կայ,
Եւ սիրալի համբոյրով մը պահանջես հա:

Անոյշ պիտակ մը (scroll): Գեղեցիկ տիկին, ձեր թոյլ-
տու ու թեամբը:

(Կը համբուրէ:)

Ըստ մարհակին կուգամ տալու և ընդունելու: Պար-
զեի մը համար երկու մրցողներէ միոյն պէս, որ կը խոր-
հի թէ հանդիսորդաց հաւանութեան արժանացած է:

ՇԱ

ծափերը և ընդհանուր կեցցէները լսելով՝ մտքով պը-
շուցեալ, կը մնայ կտակածի մէջ աշերով՝ թէ գովեստի
սոյն կայթիւնները իրեն են թէ ո՛չ: Այնպէս, երէցս զե-
ղանի տիկին, ևս ալ անոր նման, տեսածիս ճշմարտու-
թեան մասին երկմիտ կը մնամ: Վինչիս որ ձենէ հաստա-
տուի, ստորագրուի, վաւերացուի:

Բերքիս. — Կը տեսնէք զիս, տէր Պատանիօ, հոս ուր
կը կանգնիմ: Թէպէտե սոսկ իմ անձին համար, զինքս
չառ լուազոյն բաղձալու չափ փառասէր չը պիտի ըլլայի
իմ փափաքին մէջ, սակայն ձեզի համար, կուզէի զիս
քսան անգամ եռապատկել, հազար անգամ աւելի զե-
ղեցիկ և թիւր անգամ աւելի հարուստ ըլլալ, միայն, որ-
պէս զի ձեր ըմբռնումին մէջ բարձր կանգնիմ: յատ-
կութիւններով, գեղեցկութիւններով, ստացուածներով,
բարեկամներով ամեն ըմբռնում զանցանել կը փափա-
քէի: Սակայն իմ անձին ամբողջ գումարը ոչնչի կը հա-
ւատարի և որ, ընդհանուր առմամբ, ուսումնագործի աղ-
ջիկ մ'է, գպրոցաղուրդի և անվարձ. երանի է, դեռ այն-
չափ տարիքստ չէ, որ չը կրնայ սորվիլ. աւելի երանի՝
այնչափ ըմբռնող դարձած չէ, որ չը կրնայ ուսանիլ. ա-
մենէ երանի՝ թէ ներա հեղիկ միտքը ինքզինքը ձերինին
կ'աւանդէ, որպէս զի ուղղութիւն ստանայ անկէ, իբր իր
տիրոջմէն, իր վարպետէն, իր արքայէն: Ես ինքս և ինչ
որ իմն է, հիմա եղած ենք դուք և ձերք. քիչ առաջ այս
չքեզ պաշտօնին իշխանուհին, սպասաւորներուս տիրու-
հին և իմ անձին թագուհին էի: Բայց հիմա, հիմա այս
տունը, այս սպասաւորները և սա իմ անձը, ձերն են,
տէր իմ. այդ ամենը միասին կ'ուտամ սա մասնիկին
հետ, որմէ եթէ բաժնուիք, կորսնցնէք կամ ուրիշի տաք
զայն, թող մեր սիրոյն աւերման նշանն ըլլայ և ձենէ
վշտանալու համար ինծի օրինաւոր պատճառ մը:

Պատանիօ. — Տիկին, ո և է բաւ արտասանելու ոյժէն
զբ'իւցիք զիս. արիւնս միայն ձեզի կը խօսի երակներուս
մէջէն և գործարաններուս մէջ շփոթ մը կայ, այնպէս,
ԾԲ.

ինչպէս որ կ'երևի՝ սիրեցեալ իշխանի մը պերճ տառնա-
խօսութենէն ետքը, բարեհաճ բղղուն ամբօխին մէջ, ուր
դոճութեան զանազան չշունչներ միասին խառնուելով՝
կը կազմեն ուրախութեան պայծում մը, որ կը յայտ-
նուի, ոչ թէ որոշ բառերով, այլ ոչ — արտասանեալ
կայծիւնով: Սակայն երբ այս՝ մատենին սա մատեն բաժ-
նուի, կեանքն ևս անկէ կը մեկնի և այն ատեն կրնաք
վատահոլութեամբ ըսել թէ Պատանիօ մեռած է:

Ներխաւ. — Տէր իմ և Տիկին, հիմա մերն է կարգը,
որ հոս կեցած, մեր իղձերուն լրումը դիտեցինք, դուք-
լու, ցնծութիւն, երջանկութիւն, Տէր իմ և Տիկին՝:

Կրաջիւմն. — Տէր իմ Պատանիօ և իմ աշխւ Տիկին,
կը մագթեմ ձեզի այն բոլոր ուրախութիւնը որ կրնաք
փափաքիլ, վասն զի ապահով եմ որ չէք կրնար փափա-
քիլ բան մը որ իմոյս ֆլատէ, և երբ ձեր յարգութիւննե-
րը մտադիր ըլլան իրենց հարսանիքը հռչակելու, կ'աղա-
չեմ ձեզի, թոյլ տուէք որ մի և նոյն ատեն ևս ալ ա-
մուսնանամ:

Պատանիօ. — Բոլոր սրտով, եթէ կրնաք կին մը գտնել,
Կրաջիւմն. — Ծնորհակալ եմ ձեր Տիրութենէն, ին-
ծի համար կին մը գտաք դուք, իմ աչքերն ալ, Տէր,
ձերիններուն չափ սուր կրնան դիտել. դուք տիրուհին
տեսաք, ես նաժիշտը նշմարեցի. սիրեցիք, սիրեցի, քան-
զի յապաղումը որչափ ձեզի, Տէր, նոյնչափ ալ ինծի սն-
յարմար է: Ձեր բախտը սա արկիկէն կախուած էր,
դէպքը բերաւ որ իմա ալ այնպէս էր, վասն զի աղաչե-
լով՝ մինչև որ արիւն քրտինք հոսէի, և սիրոյ երգում-
ներ առնելով՝ մինչև որ քիմքօ ցամքէր, վերջապէս, եթէ
խոստումը վերջ մ'ունի, խոստում առի սա դեղեցիկէն,
իր սէրը ստանալու, եթէ դուք իր տիրուհին շահելու
բախտը ունենայիք:

Բօրջիւ. — Ճշմարիտ է այս, Ներխաւ ?

Ներխաւ. — Այո՛ տիկին, եթէ դուք հաւանիր:

Պատանիօ. — Եւ դուք կրաջիւմնօ անկեղծ էք ?

Կրտսէլանօ. — Այո՛, տէր, անկեղծ:

Պատանիօ. — Սէր, հարստեանց հանդէսը շատ պատուած պիտի ըլլայ ձերինին հետ միասին կատարուելով:

Կրտսէլանօ. — Հազար տուգաթ դրաւ բռնենք անոնց հետ, թէ ով պիտի ունենայ առաջին մանչը:

Ներխա. — Ինչ ? դրամն ալ կանխիկ ? :

Կրտսէլանօ. — Ոչ, այս խաղին մէջ եթէ դրամը կանխիկ գնենք չենք կրնար շահիլ: Բայց ով կու գայ հոս ? Լօրէնդօ և իր անհաւատը: Ինչ, վաճառիկցի հին բարեկամն Սօլանիօն ալ ? :

Կը մտնեն ԼՕՐԷՆԶՕ, ՏԷՍԻՔԷ և ՍՕԼԱՆԻՕ

Պատանիօ. — Լօրէնդօ և Սօլանիօ, բարի եկաք հոս, եթէ իմ հոս ստացած իրաւունքին թարմութիւնը կարող է ձեզի բարից աշուստ մաղթել: Ձեր թոյլտուութեամբ, աղու խոզի, իմ մտերիմ բարեկամ և հայրենակիցներուն բարի գալուստ կը մաղթեմ:

Բօքչիա. — Նոյնպէս ես ալ, Տէր, կատարեալ բարի գալուստ կը մաղթեմ:

Լօրէնդօ. — Շնորհակալ եմ ձեր յարգութենէն: Իմ մասին, Տէր, նպատակս հոս ձեզ պայքելել չէր, բայց ճամբուն վրայ Սօլանիօին հանդիպեցայ և նա՛ իրեն հետ գալու համար ինծի այնչափ աղաչեց որ մերժել կարելի չէր:

Սօլանիօ. — Այնպէս եղաւ, Տէր, և այդ ընելու համար պատճառ ունէի: Տէր Սնիթօնիօ իր բարեմաղթութիւնները կը դրէ ձեզի իմ միջոցաւ:

(Պատանիօի նամակ մը կուտայ)

Պատանիօ. — Այո նամակը բանալէ առաջ կը խնդրեմ, ըսենք ինծի, բարի մտերիմն ինչպէս է ? :

Սօլանիօ. — Հիւանդ չէ, Տէր, եթէ ոչ մաքուր, ոչ ալ առողջ է, եթէ մաքուր չը կաղդուրի: սա նամակը ձեզի պիտի ցուցնէ իր վիճակը:

Կրօնականք. — Ներիտա, հիւրնկալէ՛ այդ օտարուհին, բարի գալուստ մտցիմ է՝ անոր Չեռքերնիդ տուէք, Սօլանիօ ինչ լուր բերիք վենետիկէն, ? ինչպէս է արքա. յազան թանգարը, բարի Անթոնիօն ? : Գիտեմ որ մեր յաջողութիւնը անոր հաճոյք պիտի պատճառէ : Յասոններ ենք մենք, ոսկեզեղմը շահեցանք :

Սօլանիօ. — Կը փափաքէի որ անոր կորսնցուցած գեղմը շահած ըլլայիք :

Բօրչիա. — Կծու բաներ կը պարունակէ այդ նամակը, որ Պասանիօն այտերէն գոյնը կը շորթէ. թերևս սիրեցեալ բարեկամի մը մահը. ուրիշ ոչինչ կրնայ կորսուի մարդու մը խառնուածքը այդչափ փոխել ! : Ինչ, երթալով աւելի գէշ ! : Թող տուէք, Պասանիօ, ձեր անձին կէսն եմ և պէտք է որ ամբողջ կէսը ունենամ՝ այն լուրին, որ սա թուղթը ձեզի կը բերէ :

Պասանիօ. — Ո՛ր անոյշ Բօրչիա, ասոր մէջ կան այն խիստ անհաճոյ բառերէ մի քանին, որ երբէք թուղթ մտած են ! : Չքնաղ տիկին, երբ սէրս առաջին անգամ ձեզի հաղորդեցի, յայտնապէս ըսի թէ ունեցած հարստութիւնս երականերուս մէջ կը հասէր, թէ ազնուական մ'էի և այն ատեն ճշմարտութիւնը ըսի ձեզի, և սակայն, սիրելի տիկին, պիտի տեսնէք որ զինքս ոչնչի սակեցովս որչափ անապարձ էի : Երբ ձեզի ըսի թէ հարստութիւնս ոչինչ էր, այն ատեն պէտք էի ըսել թէ ոչինչէ աւելի գէշ էի վասն զի, իրօք, զինքս՝ սիրեցեալ բարեկամի մը և բարեկամս ալ իր սխերիմ թշնամիին կապեցի, պէտքերս հագալու համար : Ահա՛ նամակ մը, Տիկին, որու թուղթը բարեկամիս մարմինը կը ներկայայցնէ և անոր մէջի մէն մի բառը՝ լայնարաց վերք մը, ուրիշ կենսատու արիւն կը հոսի : Բայց ճշմարիտ է, Սօլանիօ, իր բոլոր ձեռնարկները վրիպեցան ? : Ինչ, ոչ մինչը յաջողեցաւ ? : Տրիպոլիսէն, Մեքսիկայէն՝ թէ Անկիլայէն, Լիդպօնէն, Պէրպերիստանէն՝ թէ Հնդկաստանէն ոչ մի նաւ չը կըրցաւ նաւ ահերձ ժայռերու ահարկու չաշտիւ մէն զերծի ? :

Մօշանիօ. — Ո՛ր մի՛ն, տէր, Ասիէ զատ յայտնի կ'երևի որ եթէ հիմա դրամը պատրաստ ունենար իսկ Հրէան վճարելու համար, նա չը պիտի ընդունէր Երրէք չը տեսայ արարած մը, որ մարդու դէմք կը կրէ, մարդու մը փճացման այնչափ տենչոտ և քաղցած ըլլայ՝ Նա Դուքսը կը ժաէ գիշեր և ցորեկ և պետութեան տգտութիւնը վիճարուած կը հռչակէ, եթէ արդարութիւնը զրացուի իրեն։ Բաղմութիւ վաճառականներ, նոյն ինքն Դուքսը և մեծագոյն վաճառականները, բոլորն ալ զայն համոզելու ջանացին, բայց ոչ ոք կրնայ զայն հեռայնել չարամիտ փաստարանութենէն տուգանքի, իրաւունքի և մուրհակին։

Ճէսիքաւ. — Երբ անոր քովն էի, իր հայրենակիցներէն թիւպըլի և Քուսի առջև երդնուլը լսեցի, թէ նախամեծար կը համարէր Անթոնիօի միտը, քան թէ իրեն պարտական եղած գումարին քսանպատիկ արժէքը սաանալ, և վստահ եմ, Տէր իմ, որ եթէ օրէնքը, կառավարութիւնը և իշխանութիւնը չարդիւնէն, խեղճ Անթոնիօ վիճակը դժեղակ պիտի ըլլայ։

Բօքշիւս. — Ձեր սիրելի բարեկամն է որ այսպէս ներշնչութեան մէջ կը գտնուի ?

Պաստանիօ. — Իմ ամենասիրելի բարեկամը, մարդերու լուսազոյնը, բնութեամբ խիստ ազնիւ և ծառայութիւն մատուցանելէ երբէք չը ձանձրացող, անձ մը՝ որու վրայ աւելի յայտնի կը տեսնուի հին Հռովմէական պատիւը, քան թէ իտալիայ մէջ ապրող ո և է ուրիշին։

Բօքշիւս. — Որչափ պարտք ունի Հրէին ?

Քաւանիօ. — Երեք հազար տուգանք, որ ինծի համար երաշխաւորեցի։

Բօքշիւս. — Ինչ, այդչափ միայն ? Վեց հազար վճարեցէք և մուրհակը ջնջեցէք։ Լուսազոյն է կրկնեցէք վեց հազարը և յետոյ երեքինեցէք, քան թէ Պաստանիօ պատճառաւ այնպիսի բարեկամի մը մէկ մազը կորսուի։ Նախ ինծի հետ եկեղեցի եկէք և զիս ձեր կինը կոչեցէք և յետոյ վենետիկ ձեզ բարեկամին շացէք, վասն զի ան-

ԿՐԿՆԱՏՈՄԱՐ ՈՒԹ ԴԱՍՈՎ

Ն. ՏԻԻԶԻՆՃԵԱՆ

Տպագր. Ն. Պերպերեան Կ. Պոլիս

Գին 6 դրուշ

ԱՌՆԻՏՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ

ԴՐՆՑ

ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Պերպերեան 1899

Դին 10 Ղրշ.

Դրատունս ընդունած է.

ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ. Դ. Թերգեան, ի պէտս Հառաճողաց: Առումնական խորհրդոյ կրթական ծրագրին համաձայն և մանկավարժական նորագոյն սկզբունքներու համեմատ պատրաստուած: Դ տպագր. 1899 Կ. Պոլիս, սեպհականութիւն Պալենց դրատան. գին 60 դրաւ:

ՆԱԽԱՏԱՐԵՐԻ ԲՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒԹԵԱՆՅ Ենովք Թիլեան Բ. մաս 9-10 տարեկան ուղոց համար բնական գիտութիւնք տպագր. Յ. Մասթոսեան 1899 զին 5 դրուշ:

ՄԱՆՉ ՏՂԱՅ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ (գիշարիւն) խօսք առ ծնողս և դաստիարակս, թարգմ. Դերմաներէնէ. տպագր. Յ. Մասթոսեան 1899 զին 2 դրուշ:

ԳՐԱՅՈՒՅԱԿ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԳՐԵԱՆՅ

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

						ԴԵՄՆ
Նոր Այբբենարան	պատկ. Կ. Պաշապան					$1\frac{1}{2}$
Մանկական Պարտեզ	»	»	»	Դ. Կարապետ		2
Առաջին Ընթերցարան	»	Մ. Մամուրեան	»	»		$2\frac{1}{2}$
Երկրորդ	»	»	»	Զ. »		5
Զորքորդ	» (Գիշերէլէ)»	»	»	Է. »		6
* Պատմութիւն Հայոց.	»	»	»	»		7
Ընդհ. Պատմութիւն Հայր. Ա.	»	»	»	Բ. »		5
»	»	»	»	»	Բ. »	6
»	»	»	»	»	»	10
Առողջաբանութիւն աղջկանց	»	»	»	»		4
Առտնին Տնտեսութիւն	»	»	»	»		6
Բանայի հայ շարադրութեան	»	»	»	Բ. »		5
Պատմ. բնական գիտութեան	»	»	»	»		5
* Հովուական Աստուածաբանութիւն Տ. Մ. Մուրադեան						10
* Պատմութիւն Քրիստոնեական եկեղեցւոյ	»	»	»	»		15
* Եռամայն Երգեցողութիւն Ս. Պատարագի հայկական						23
մայնագրութեամբ Լեւոն Զիշինկիրեան						23
Ուսումն քրիստոնեական Ա. Վարժապետեան ռուս. 2 Կաշ. 2						$1\frac{1}{2}$
Այբբենարան ընթերցարան պատկ. Դ. Արաքսեան						4
տանկախօս տղայոց համար						
Բառարան Ֆռան-հայ աշխատիկ Նուպարեան ԼԲ. Բշկէլէ						50
ԼԲ. Բշկէլէ						60
Կաշիկաշ ԼԲ. Բշկէլէ						65
Կաշիկաշ ԼԲ. Բշկէլէ						70

ՄԵԾ ԴԵՐԶԱԿԱՏՈՒՆ

ԹԻԻ 37

ՕՍՄԱՆ ԶԱՏԷ ԽԱՆ, ՎԵՐԻ ՅԱՐԿ

Պատիւ ունիմ յայտարարել Պատ. Հասարակութեան և մասնաւորաբար իմ բազմութիւ Արգոյ յաճախորդներուն, թէ ուրախ եմ այս անգամ իրենց կարենալ իմացունելու հետեւեալ կարգադրութիւններս, որով տնտարակոյս պիտի յաջողիմ աւելի չափ գոհացնել ինձ դիմողներն:

1⁰ Կատարելագործած եմ իմ ձեւագիտութիւն՝ անդ լիական նորածնութեան հետեւելով:

2⁰ Աշխատաւորներուն մէջ մասնաւոր փոփոխութիւններ ըրած եմ, փորձառու նոր վարպետներ առնելով:

3⁰ Կատարեալ ուղղութիւն և ճշգրտութիւն գերձակատանո հիմնական սկզբունքներն են, հետեւաբար ու և է խնամք պիտի չզլացուի յաճախորդներուն յանձնելու համար ճաշակաւոր և տոկուն զղեստներ, և ներկայացնելու անգլիական զգեստեզէնի նիւթեր, որոնք մինեոյն ժամանակ դիներու չափաորութեան կողմէ՝ վատահ եմ թէ անմրցելի պիտի լինին:

Չերմայէս կը յանձնարարեմ ճաշակի տէր անձանց գալ և փորձել գերձակատունս:

ՎԵՃԱԿԱՅԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՌԻՍԷԼԻԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՅ

Արեւելեան բումէլիի երկաթուղեայ վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ երկու ամիսը անգամ մը, Արքունի փողերանոցի մէջ:

Սոյն վիճակահանութեան Օսմանեան դրամատան բըռումէաներն կ'վաճառուին իդմիր, Բատաթ Հօնիշէն, թիւ 12 Տիար Օ. Սլաարսի զրասնենակը միայն:

Գին մի ամբողջ բումէսի 3 1/2 դանեկան ողջ:

Շահող բումէաներն ներկայացնողն, պիտի ստանայ մայր տոմսն, որով պիտի կարենայ չահած գումարն գանձել Օսմանեան դրամատունէն:

22-24

3. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ և Վ. ԶՄԻՌՆԱԿԵՍԵԱՆ ԺԱՄԱԳՈՐԾԻ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արդոյ Հասարակութեան թէ ի Զուհա Պէտէսթէն թիւ 14 մեր նոր բացած վաճառատան մէջ կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժամացոյցներ. ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxid, զարնող ամառացոյց և քրօնօճէթըլը գրպանի ժամացոյցներ:

Զարթուցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules):

Զանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս ապարանջան, քար-ֆիցա ևն:

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբրեցալ ամեն տեսակ զանազան գործիչներ:

Հոս կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրադէս երաշխաւորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ զեղջեւալ գիներով կ'ըլլան:

17-24

ՓՆՏՈՒՅԵՔ ՈՒ ԴՈՒՔ ԱԼ ՓՈՐՁԵՅԵՔ

Մասնագիտ ՏՕՔԹՈՐ ԲՕԼԻ

ԱՃԱՌԸ. — Անուշ հոտերով՝ մորթը կը կակղցնէ, առանց
թեփոտելու: Կը գտնուի. Միւսիւ Արեւրդուլոսի ղեզարանը —
Շիշէճիներու մէջ Եռուֆի Փէրխանէի կից. — Պրն. Յակոբ
Ա. Մարութեանի քով, Յրանկաց թաղ Սրօնթիի Փէրխանէն
թիւ 21: Պրք. Դ. և Շ. Շէրիտճեանց մթերանոցը — Հայոց թաղը:
Րէչէտտիէ ճատտէսի:

Աշխատասիրաց ընկերութեան քով (Մանկանց սարտէգի
չահուան Գարաթաշ:)

Պր. Պետրոս Ալիքսանեանի սլազարը. Գորտէլիօ:
ԿՈՇԻԿԻ ՆԵՐԿԸ *.— Երկու սեռի սև կռիւիները կը նորցնէ, եր-
կարտեւ փայլունցողով՝ առանց վնասելու կամ ճեղքրտելու
կաշին: Կը գտնուի.

Պր. Արմենակ Մինասեանի գրասենեակը. Միւրիգէլամ օղ-
լու խան:

Պ. Ամճա Պօղոս Օհանեանի գործարանատեղին. Շահէն
խանի կից:

Հաֆըզ Սապրի Աճմէտ պէյի մթերանոցը. Կառավարու-
թեան դրան մեծ ճէտտան:

Իսկ Գարաթաշ ու Գորտէլիօ վերոյիշեալ տեղերը:

* Գործ. կերպ.— Կոշիկը ցեխերէ ու փոշիէ մաքրելէ ետքը
շիշին մէջ կախուած սրունիով քեքեռ ու հուսասրապիս փսխ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՄԱՄՈՒՐԻԱՆ

Ամեն անոնք որ կ'փափարին բաժանորդագրուիլ Ա. Մամուրիայի եւ ղիմել ուղղակի խմբագրութեանս կամ մեր Մեծ. Գործակալաց:

Ի գիտութիւն մեր բաժանորդաց կ'ձանուցանենք թէ խմբագրութենէս ուղղակի իրենց բերքերն ստացող բաժանորդը պարտաւոր են իրենց բաժնեկիսն՝ ուղղակի եւ կանխիկ՝ ղրկել խմբագրութեանս:

Հասցէ

Մ. Մամուրեան — ԻԶՄԻՐ

M. Mamourian — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24 թիւի Քաղաքիս համար զըշ. արծ. 20

24 » Արտասահման » » 80 կամ 17 Ֆր.

12 » Քաղաքիս » » 40

12 » Արտասահման » » 40 կամ 8 1/2 Ֆր.

24 » Դասատուաց » » 60 կամ 13 Ֆր.

Դասատուաց համար վեցսուսեայ չընդունուիր:

Կ Ա Ն Խ Ի Կ Վ Ճ Ա Ր Ե Ն Ի

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

ԿՊՕԼԻՍ —	Մեծ. Սմբատ էջ. Գաւթեան. Գաղասկեր խան թիւ 16 Պաննէ Գափու
ԷՕՏԷՄԻՇ —	Մեծ. Տիրան էջ. Պէմուրչեան
ՍԱՄՍՈՆ —	Մեծ. Եղուարդ էջ. Մուրաթեան
ԵՐԷՋԵ —	Մեծ. Տիգրան էջ. Տէր Պարոտեան
ԳԱՀԻՐԷ —	Մեծ. Կարապետ էջ. Դաւաթարդեան
ՄԵՆԶՍԹԷՐ —	Մեծ. Տիգրան վարպետեան
ՊՕՍԹՈՆ —	Մեծ. Տիգրան Թաշեան
ԴԱԷՐԷԺ —	Մեծ. Տօփ. փաշաեան
ԵՏԵՆԵ —	Մեծ. Յակոբ էջ. Տ. Պօղոսեան
ՀԱԼԷՊ —	Մեծ. Յովնանէ էջ. Թիւրապետեան
ԹՕՏՈՍԹՕ —	Մեծ. Դշան էջ. Ժամադարձեան
ՉՈՐԼՈՒ —	Մեծ. Աբրահամ էջ. Հաշիկեան
ԵՄԵՍԵ —	Մեծ. Թորոս էջ. Օհանեան
ՆԻԻ. ԵՕՐԷ —	Մեծ. Դաւիթ Տ Յ. Միհրանեան
ԿԻՐԵԱՅՈՆ —	Մեծ. Գալ ուսու էջ. Գ. Խալիշեան